

วิเคราะห์เรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียน*

เรื่องราชาธิราชซึ่งจะศึกษาในบทนี้เป็นเรื่องราชาธิราช ส่วนเนื้อหาของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และคณะที่รับสนองพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แปลและเรียบเรียงจากภาษามอญ บทนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ฉบับตัวเขียนในด้านที่มา จุดประสงค์ ลักษณะของเนื้อเรื่อง ความคล้ายคลึงหรือแตกต่างของเนื้อเรื่องระหว่างฉบับตัวเขียนกับเอกสารทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ดังจะกล่าวตามลำดับต่อไปนี้

ต้นฉบับตัวเขียนเรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ในท้องอักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ มีต้นฉบับตัวเขียนเรื่องราชาธิราชอยู่หลายสิบเล่ม มีประวัติและปี พ.ศ. ที่ได้มาแตกต่างกัน ต้นฉบับตัวเขียนทั้งหมดนี้เก็บไว้ในเอกสารประเภทพงศาวดาร แต่ละเล่มมีใบปะหน้าระบุชื่อว่าพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เอกสารเหล่านี้เฉพาะที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ มีเหลืออยู่ 3 ชุด คือ พงศาวดารมอญเลขที่ 49, 49/ช และ 001.5/38 ก. ส่วนชุด 49/ช นั้นมีต้นฉบับขาดหายไปบางเล่ม เอกสารชุดนี้จึงมีเนื้อเรื่องไม่สมบูรณ์ เอกสารทั้ง 4 ชุดนี้มีจำนวนรวมกันทั้งหมด 58 เล่ม มีเพียง 1 เล่มที่เป็นลายมือเขียนในสมุดฝรั่งคือชุด เลขที่ 001.5/38 ก. ที่เหลือเป็นลายมือเขียนในสมุดไทย นอกจากนี้ยังมีพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชซึ่งไม่สามารถจัดรวมเป็นชุดได้อีก 16 เล่ม บางเล่มซื้อมา บางเล่มมีผู้มอบให้ และบางเล่มเป็นสมบัติเดิมของหอสมุดวชิรญาณ เอกสารตัวเขียนเหล่านี้มีเนื้อเรื่องและสำนวนภาษาเข้ากับฉบับตัวเขียนทั้ง 4 ชุดดังได้กล่าวมานี้ การที่มีต้นฉบับตัวเขียนเรื่องราชาธิราชจำนวนมากซึ่งคัดลอกโดยบุคคลต่างๆ กัน แสดงให้เห็นว่าเรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียนมีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับ เอกสารเหล่านี้ก็จะได้คัดลอกขึ้นก่อนที่จะมีฉบับตัวพิมพ์ บ้านแผนกของเอกสาร 3 ชุด คือ ชุดเลขที่ 49, 49/ช และ 001.5/38 ก. มี

* ในคำอธิบายครั้งต่อ ๆ ไปจะใช้ว่าฉบับตัวเขียน

ข้อความระบุว่า เป็นฉบับคัดลอกหรือจำลอง* ชุดเลขที่ 49 และ 49/ช จะมีรายชื่อผู้คัดลอกบนแผ่นแรกของสมุดไทยแต่ละเล่ม และมีคำว่า "ข้าพระพุทธเจ้า" นำหน้าชื่อด้วย แสดงให้เห็นว่าราชาธิราชฉบับตัวเขียนชุด 49 และ 49/ช นี้ได้คัดลอกขึ้นตามพระราชโองการของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง เอกสารทั้งสองชุดนี้ยังคงมีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบและคงจะคัดลอกขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ ระหว่างรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 โดยพิจารณาจากอักขรวิธีและรายชื่ออาลักษณ์ในฉบับคัดลอกชุด 49/ช ซึ่งตรงกันกับอาลักษณ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น พระสุนทรโวหาร จางวาง หลวงลิขิตปรีชา เจ้ากรม ขุนสาราบันจง ปลัดกรม ขุนจางงสุนทร ปลัดกรม (ทำเนียบนามภาคที่ 2 ทำเนียบข้าราชการวังหลังและทำเนียบสมณศักดิ์ 2511 : 12)

สรุปได้ว่า ในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันมีต้นฉบับตัวเขียนซึ่งยังคงมีเนื้อเรื่องจบบริบูรณ์อยู่ 3 ชุด คือ ชุดเลขที่ 49, 49/ช และ 001.5/38 ก ส่วนชุด 49/ส นั้น ใจความขาดหายไปบางตอน เมื่อนำเนื้อเรื่องทั้ง 4 ชุดนี้มาเปรียบเทียบกับพบว่ามีเนื้อเรื่อง ลำดับเหตุการณ์และใจความตรงกันโดยตลอด เช่น ตอนจบของเอกสารชุด 49, 49/ช และ 001.5/38 ก มีดังนี้

และขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราชสมบัติ พระชันษาได้ 45 ปี อยู่ในราชสมบัติได้ 30 ปี ก็สวรรคต เข้ากันเป็นพระชนม์ 75 ปี ลุคักราช 979 ปี พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมาได้ 9 พระองค์สิ้นพระวงศ์แล้ว

นอกจากนั้นก็อาจจะมีความแตกต่างกันเล็กน้อย ทางด้านการเขียนและการใช้คำซึ่งอาจจะเกิดจากความบกพร่องในต้นฉบับหรือในการคัดลอก แต่ก็ไม่ทำให้เรื่องราวผิดไปจากกัน เช่น

"สายเกาทันกระทบแม่มือเจตสุกรีแตก
สมิงอะชะมะมอรจิ่งออกมาเจรจาด้วยเจตสุกรีฉันทักกับเจ้า" (49/ส)

* คำว่า จำลอง หมายถึง ถ่ายแบบ เช่น จำลองจากของจริง (ก), แทน (ว) เช่นพระพุทธชินราชจำลอง, ที่ทำให้เหมือนของจริง เช่น ท้องฟ้าจำลอง (พจนานุกรม 2525 : 227) นายเวรจำลอง จึงหมายถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่คัดลอกหรือถ่ายแบบจากเอกสารฉบับอื่น ๆ

"สายเกาทันกระทบทหัวแม่มือเจตตะสุกรีแตก สมิงอะชะมะมอรจึงมา
เจรจาด้วยเจตตะสุกรีฉันท้ากับเจ้า" (49)

"สายเกาทันกระทบทแม่มือเจตตะสุกรีแตก ฝ่ายสมิงอะคะมอญจึงคิดว่ากูจะออกไปแก้
สงไสยให้เห็นจริง แล้วคิดฆ่าเจตตะสุกรีเสียให้ได้ จึงมาเจรจาด้วยเจตตะสุกรีฉันท้า
กับข้า" (49/๒) หรือ

แลขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราชสมบัติ พระชันษาได้ 45 ปี (49 20 มัด3)

"แต่ขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราชสมบัติขณะชันษาได้สี่สิบห้าปี" (001.5/38ก)

สรุปได้ว่า เรื่องราชาธิราชสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้น เมื่อได้แปล
และเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2328 แล้วมีการคัดลอกต่อมาอีกหลายครั้ง ดังปรากฏฉบับคัดลอก
อย่างน้อย 3 ชุด ในจำนวนเอกสารฉบับตัวเขียนดังกล่าวนี้มีเพียงชุด 001.5/38 ก ชุดเดียว
ซึ่งทราบเวลาการคัดลอกแน่นอน คือ พ.ศ.2390 ส่วนชุดเลขที่ 49 และ 49/๒ นั้นสันนิษฐานว่า
เป็นการคัดลอกขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์และไม่เกินกว่ารัชกาลที่ 4

เอกสารฉบับตัวเขียนซึ่งจะใช้เป็นตัวแทนในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องราชาธิราชของ
เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ครั้งนี้ คือ เอกสารตัวเขียนเรื่องราชาธิราชชุดเลขที่ 49 ทั้งนี้
เพราะเอกสารชุดนี้มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ ต้นฉบับอ่านง่าย ข้อความชัดเจน ตัวอักษรไม่เลอะเลือน
และปรากฏชื่อผู้คัดลอก บนแผ่นแรกของต้นฉบับแต่ละเล่ม ชื่อผู้คัดลอกนี้ปรากฏอยู่ระหว่างคำว่า
"ข้าพระพุทธเจ้า" กับ "ขอเดชะ"

*ผู้คัดลอกหรือจำลองในชุด 49 มีทั้งหมด 11 คน คือ

1. เจ้ากรม จำลอง เล่มที่ 11,12
2. หมื่นชำนาญ " 19
3. หมื่นวิจิตร " 4, 8
4. หมื่นพิทักษ์ " 16
5. นายคล้าย " 2
6. นายสวน " 3, 6, 7, 18, 20, 21
7. นายแดง " 5, 10
8. นายชื่น " 11, 17
9. นายสี " 9, 15
10. นายชำนาญ " 12, 13
11. นายรอด " 1

การแปลและเรียบเรียงเรื่องราวราชอิราษของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียน

การศึกษาที่มาของเรื่องจะทำให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ดียิ่งขึ้น การศึกษาในหัวข้อนี้เป็นการสันนิษฐานถึงที่มาของต้นฉบับตัวเขียนเรื่องราชาธิราช กลวิธีตลอดจนจุดประสงค์ของการแปลและเรียบเรียงดังต่อไปนี้

ก. สันนิษฐานเอกสารที่มาของฉบับตัวเขียน

จากบานแผนกของฉบับตัวเขียนทำให้ทราบว่าเรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นี้เป็นเรื่องซึ่งแปลงมาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญ*ที่มีเรื่องราวของกษัตริย์มอญ เช่น พระเจ้าราชาธิราชและกษัตริย์พม่า เช่น พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง และจากการศึกษาข้อเขียนและเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญ อาจกล่าวได้ว่าฉบับตัวเขียนมิได้แปลจากเอกสารภาษามอญเพียงฉบับเดียว เพราะไม่ปรากฏว่ามีเอกสารภาษามอญฉบับใดซึ่งแต่งก่อน พ.ศ. 2328 มีเนื้อเรื่องครอบคลุมตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าฟ้ารั่ว จนถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ โดยมีรายละเอียดเน้นที่บางรัชกาลเหมือนในฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จึงสันนิษฐานว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แปลและเรียบเรียงเรื่องนี้ขึ้นจากเอกสารภาษามอญหลายฉบับ ซึ่งน่าจะมีการแต่งและนำเข้ามาสู่ไทยก่อน พ.ศ. 2328

Shorto** ได้ศึกษาลักษณะเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญ เขากล่าวว่างานเขียนของมอญซึ่งมีความสำคัญมากต่อนักประวัติศาสตร์ และเป็นการเขียนก่อนหน้าที่จะรับอิทธิพลจากยุโรปยุโรปนั้น แยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ราชวงศ์ คือ พงศาวดารลำดับกษัตริย์
2. ธาตุวงศ์ คือ บันทึกทางประวัติศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของการสถาปนาถาวรวัตถุทางศาสนาเช่น เจดีย์ และสิ่งอื่น

* พระพุทธศักราช 2328...โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตรัสว่า เรื่องราวราชาธิราชซึ่งฝ่าฝรั่งมังฆ้อง แปรรามัญภาษา เป็น สยามภาษาถวายเป็นสมเด็จ พระอะนุชาธิราช...จึงทรงพระราชดำริ เรื่องทรงแปลงข้อความราชาธิราชภาษามอญออกเป็นสยามภาษาใหม่...

(49 : มัด 1)

** Lecturer in Mon, School of Oriental and African Studies.

3: บันทึกร่าง * คือ ราชประวัติโดยละเอียดของพระมหากษัตริย์บางองค์ที่เด่นกว่าองค์อื่น ๆ. และมักจะมีเรื่องราวของพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ ในราชวงศ์นั้น ๆ อย่างรวบรัดด้วย

Shorto ได้สรุปลักษณะของเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญโดยการศึกษาจากเอกสารซึ่งปรากฏต้นฉบับอยู่ในปัจจุบันและหาได้ในกรุงเทพฯ และได้ยกตัวอย่างของเอกสารที่อยู่ในข่ายของราชวงศ์เช่นพงศาวดารกรุงพะโคของอาจารย์เฟาะ บันทึกร่าง เช่นบันทึกเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราช และบันทึกเรื่องราวของพระเจ้าธรรมเจดีย์ ส่วนธาตุวงศ์นั้น Shorto หมายถึงเรื่องธาตุวงศ์ของอาจารย์เฟาะ (Shorto, in Hall, ed. 1961 : 63)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ Shorto กล่าวนี้มีต้นฉบับอยู่ในเมืองไทยซึ่งบางฉบับหาได้ในหอสมุดแห่งชาติ เอกสารทางประวัติศาสตร์มอญเหล่านี้เหลือรอดจากภัยสงครามและชาวมอญอพยพอาจจะได้นำเข้าสู่เมืองไทยตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2328

จากการศึกษาเนื้อหาของเอกสารและบทความที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์มอญ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าฉบับตัวเขียนนี้อาจจะมีที่มาจากเอกสารดังต่อไปนี้คือ

1. Razadarit Ayedawpon ของพระยาทะเล
2. นิทานธรรมเจดีย์กถา
3. เรื่องราชวงศ์ หรือพงศาวดารเมืองพะโค ของอาจารย์เฟาะ
4. รามัญ ญปัตติพิปกของ a monk of Zingyaik

เอกสารเหล่านี้ ปรากฏเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียน ซึ่งถ้านำเรื่องราวตอนที่สงสัยเหล่านี้มาเรียงติดต่อกัน ก็จะได้เนื้อเรื่องตรงกับเรื่องราชาธิราชฉบับดังกล่าว ลักษณะและเรื่องราวของเอกสารแต่ละฉบับมีดังต่อไปนี้

1. Razadarit Ayedawpon

Razadarit Ayedawpon เป็นชื่อของเอกสารภาษาพม่าฉบับหนึ่งซึ่งมีเนื้อเรื่องกล่าวถึงกษัตริย์มอญตั้งแต่พระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงพระเจ้าราชาธิราช โดยให้ความสำคัญและเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่วัยเด็ก การต่อสู้ชิงราชบัลลังก์ ความยากลำบากและวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ในช่วงชีวิตของพระองค์ รวมถึงการทำสงครามกับอาณาจักรใกล้เคียง

* คำว่าบันทึกนี้ Shorto ใช้ว่า pum

(Blackmore, in Hall, ed. 1961 : 313 ; Htin Aung 1967 : 347) เอกสารฉบับนี้ จัดอยู่ในประเภทพงศาวดาร (Htoot, in Hall, ed. 1961 : 57) หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า "บันทึก" Razadarit Ayedawpon เป็นเอกสารซึ่งเรียบเรียงด้วยภาษาร้อยแก้วที่ สละสลวย จึงมีชื่อเสียงและมีคุณค่าโดดเด่นอยู่ในบรรดาวรรณกรรมเอกของพม่า และอาจจะมี อิทธิพลต่อวิธีการเขียนเอกสารทางประวัติศาสตร์พม่าอยู่มาก (Blackmore ; Htoot, in Hall, ed. 1967 : 313, 58) แต่เดิมมาเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชคงมีจดไว้เป็นบันทึก หรือจดหมายเหตุ ต่อมาพระยาทะละได้แปลเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าราชาธิราชนี้เป็นภาษาพม่า ระหว่าง พ.ศ. 2094-2117 ซึ่งอยู่ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง แล้วให้ชื่อว่า Razadarit Ayedawpon (Blackmore, in Hall, ed. 1961 : 313) เป็นลักษณะของการแปลแต่งคือ มิได้เป็นการ แปลคำต่อคำ หากแต่เป็นการนำเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งมีผู้เขียนไว้ในลักษณะของ บันทึกหรือจดหมายเหตุภาษามอญมาแปลและเรียบเรียง โดยมีการตกแต่งถ้อยคำและภาษาตามวิธี ของตนเอง นอกจากบันทึกหรือจดหมายเหตุเรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชแล้วในการเรียบเรียงนั้น คงจะได้ใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์อื่นเช่น ตำนาน พงศาวดารเล่มอื่น ๆ ประกอบด้วย เรื่อง Razadarit Ayedawpon จึงเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราช ที่มีผู้ยกย่องมากที่สุด (Shorto, in Hall, ed. 1961 : 63) ส่วนบันทึกหรือจดหมายเหตุเดิม ภาษามอญนั้นได้สูญหายไปนานแล้ว เพราะไม่มีผู้ใดพบต้นฉบับ นอกจากนั้น พระราชประวัติโดย ละเอียดของพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่าง ๆ ก็ล้วนแต่อ้างอิง จาก Razadarit Ayedawpon ทั้งสิ้น เช่น พงศาวดารฉบับหอแก้ว (Hmannan Yazawin)

* Harvey (1967:170) เรียกเอกสารฉบับนี้ว่า Razadarit Ayedawpon Chronicle

** พระยาทะละ หรือ Wungyi binya Dala เป็นขุนนางมอญซึ่งรับราชการในราชสำนัก ของพระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่า พระยาทะละเป็นขุนนางที่มีชื่อเสียง มีสติปัญญา ความสามารถและ เฉลียวฉลาด นอกจากผลงานทางวรรณกรรมเรื่อง Razadarit Ayedawpon แล้วพระยาทะละ ยังมีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์การทำสงครามของพระเจ้าบุเรงนองด้วย และคงจะเป็นคนเดียวกัน กับพระยาทะละซึ่งร่วมอยู่ในคณะที่ปรึกษาของพระเจ้าบุเรงนองครั้งที่ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2112 เขาถูกกลบโหรงครังชีวิตใน พ.ศ. 2117 (โปรดอ่านเพิ่มเติมในพระราชพงศาวดารพม่า โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประพันธ์พงศาวดาร หน้า 186 - 255)

ซึ่งเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2372 หรือ History of burma โดย Harvey เป็นต้น Razadarit Ayedawpon นี้ได้มีผู้ตัดลอกต่อมาอีกหลายครั้ง เนื่องจากเอกสารฉบับนี้เป็นที่นิยมอ่านอย่างแพร่หลายในพม่า ต่อมาก็มีผู้แปล Razadarit Ayedawpon ออกเป็นภาษามอญ ผู้ที่น่าจะเป็นผู้แปลเอกสารฉบับนี้ได้แก่ อาจารย์เฟาะ ทั้งนี้เพราะท่านเป็นมิชชันนารีที่เชี่ยวชาญทั้งภาษาพม่าและภาษามอญ มีผลงานในการแปลและแต่งวรรณกรรมจำนวนมาก สำหรับงานแปลจากภาษาพม่าอันมีหลักฐานว่าประมาณก่อน พ.ศ. 2283 นี้ ราชสำนักพม่าได้ให้ท่านแปลวรรณกรรมศาสนาชื่อ บารมีขันธ และพงศาวดารมอญฉบับปากลัด เล่มหนึ่งในหอสมุดแห่งชาติของไทยนั้นก็เป็นการแปลจากภาษาพม่าโดยอาจารย์เฟาะ (Halliday 1969 : 70) อาจารย์เฟาะคงได้แปล Razadarit Ayedawpon เป็นภาษามอญก่อน พ.ศ. 2283 ซึ่งเป็นปีที่ท่านหลบหนีออกจากกรุงพะโค มาอยู่หมู่บ้านกลางป่า และฉบับแปลเป็นมอญนี้ก็มีผู้ตัดลอกต่อมาอีกหลายชุด เมื่อเกิดความวุ่นวายในดินแดนมอญและมอญพ่ายแพ้จึงได้มีชาวมอญบางคนนำฉบับแปลเป็นภาษามอญหนีเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อเข้าสู่เมืองไทยแล้วคงจะมีการคัดลอกต่อมาอีก ดังที่ได้ปรากฏเรื่องราชาธิราชภาษามอญในสมุดไทยเลขที่ 49/น ซึ่งมีเนื้อเรื่องเหลืออยู่บางส่วน นอกจากนั้นคงจะได้คัดลอกลงในใบลานด้วยดังที่พระสุเมธมณีได้กล่าวถึงในเอกสารที่ท่านแปลจากพงศาวดารฉบับปากลัด^{*}

สรุปได้ว่า ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2117 เป็นต้นมา เรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งถูกอ้างอิงในเอกสารหลายฉบับ และมีผู้ตัดลอกหรือแปลออกเป็นภาษามอญนั้น มีที่มาจากเรื่อง Razadarit Ayedawpon ของพระยาทะเล เอกสารฉบับนี้อาจารย์เฟาะได้แปลเป็นภาษามอญและเป็นต้นฉบับส่วนหนึ่งของฉบับตัวเขียนนี้ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ(2482:11) ทรงกล่าวว่า พระยาทะเลเป็นผู้แต่งถวายพระเจ้าบุเรงนองต้นฉบับภาษามอญอาจจะได้มาถึงเมืองไทย

^{*} ปัจจุบัน มีเอกสาร 4 ฉบับซึ่งเป็นพงศาวดารเน้นพระราชประวัติของพระเจ้าราชาธิราช โดยปรากฏต้นฉบับและรู้จักกันทั่วไป คือ

1. Razadarit Ayedawpon ของพระยาทะเล	เขียนเป็นภาษาพม่า
2. เรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)	เขียนเป็นภาษาไทย
3. พงศาวดารมอญฉบับปากลัด เล่ม 1	เขียนเป็นภาษามอญ
4. เรื่องราชาธิราชฉบับ Nai Pan Hla	เขียนเป็นภาษามอญ

ครั้งมอญพระยาแจ่งตันสกุลคชเสณีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในเมืองไทย ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2317 ก็เป็นได้

2. นิทานธรรมเจดีย์กถา

เอกสารฉบับนี้เขียนเป็นภาษามอญโดยไม่ทราบนามผู้แต่ง เนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับราชาธิราชแบบตัวเขียนคือ กล่าวถึงพระราชประวัติโดยละเอียดของพระเจ้าธรรมเจดีย์ตั้งแต่ครั้งยังผนวชเป็นสามเณร เรื่องราวที่เกี่ยวข้องถึงตละนางพญาท้าว การขึ้นครองราชสมบัติและภารกิจในด้านต่าง ๆ ของพระองค์ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่นการก่อสร้างถาวรวัตถุ เป็นต้น พระเจ้าธรรมเจดีย์ มีชีวิตร่วมสมัยกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ดังปรากฏเรื่องราวความสัมพันธ์ในลิลิตยวนพ่ายของไทย พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียง เฉลียวฉลาดและมีความสามารถในการบริหารและการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ (Yoe 1963 : 568) เรื่องราวของพระองค์ปรากฏอยู่ในจารึกและเอกสารต่าง ๆ ทั้งของจีน, พม่า, และยุโรป นอกจากนั้นยังปรากฏอยู่เป็นเรื่องเล่า นิยายและละคร

เรื่องราวโดยละเอียดของพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นมีผู้รวบรวมและเรียบเรียงเป็นภาษามอญไว้นานแล้ว และมีการคัดลอกต่อ ๆ กันมา เอกสารฉบับนี้เป็นวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ของมอญที่มีความยาวและมีรายละเอียด (Shorto, in Hall, ed. 1961 : 64) ต่อมาได้มีผู้นำมาพิมพ์ไว้ในพงศาวดารฉบับปากลัดเล่ม 2 เมื่อ พ.ศ. 2455 โดยพิมพ์ต่อจากเรื่องนิทานอารัมภกถา

3. เรื่องราชวงศ์หรือพงศาวดารเมืองพะโคของอาจารย์เฟาะ

เอกสารฉบับนี้อาจารย์เฟาะเรียบเรียงขึ้นจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของมอญที่ผู้อื่นเขียนไว้ (Hugh Tinker, in Hall, ed. 1961 : 272) เอกสารฉบับนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันคือ เรื่องราชวงศ์ พงศาวดารเมืองพะโค ราชวงศ์ธาดวงศ์ และ Slapat Rājāwan Datow Smin (Halliday 1923 : 1) เอกสารฉบับนี้เริ่มเป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศเพราะ P.W. Schmidt นำไปพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันที่กรุงเวียนนาเมื่อ ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) ต่อมา C.O. Blagden แห่งกรุงลอนดอนได้ชำระและจัดทำคำอธิบายแล้วแปลจากภาษาเยอรมันเป็นภาษาอังกฤษแต่ยังไม่ได้จัดพิมพ์ ต่อมา Halliday ได้พบต้นฉบับภาษามอญ

ฉบับเดียวกันนี้ในพม่าชื่อว่า ရာဇဝင်နှင့် ဝါတုဝင်ဘက် [၂၆၂] และเมื่อ Halliday มาเมืองไทย เขาได้สำรวจพบเอกสารฉบับหนึ่งในหอสมุดแห่งชาติชื่อว่า ฮาดุงคี ซึ่งเขาค้นนิษฐานว่าจะเป็นเรื่องเดียวกับเอกสารซึ่งเขาพบที่พม่า* Halliday กล่าวว่า เรื่องราชวงศ์นี้มีผู้แปลเป็นภาษาพม่าด้วย

ต่อมา Halliday ได้ชำระและแปลเรื่องราชวงศ์ออกเป็นภาษาอังกฤษแล้วพิมพ์ต้นฉบับภาษามอญกับคำแปลภาษาอังกฤษไว้ด้วยกันใน Journal of the Burma Research Society vol. XIII, part I ค.ศ. 1923 โดยใช้ชื่อว่า Slapat Rājāwan Datow Smin Ron (a History of Kings with text, Translation, and Notes)

เนื้อเรื่องจากคำแปลภาษาอังกฤษของ Halliday แบ่งออกได้เป็น 2 ตอนคือตอนแรกกล่าวถึงพุทธประวัติและการเสด็จเยือนดินแดนต่าง ๆ ของมอญ ตลอดจนการสร้างเจดีย์บรรจूसาริริกธาตุในที่ต่าง ๆ จากนั้นก็กล่าวถึงดินแดนเหล่านั้นว่ากลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า แล้วกล่าวถึงกำเนิดของกษัตริย์ เช่น พระเจ้าอโศก พระเจ้านุรุธ ซึ่งต่างก็ทรงแสวงหาพระบรมสาริริกธาตุ เนื้อเรื่องตอนที่สองเป็นพงศาวดารเมืองพะโคหรือหงสาวดี กล่าวถึงกษัตริย์ที่ครองราชย์ที่กรุงพะโคตั้งแต่ สมละ วิมลละ อะสะ และองค์อื่น ๆ สืบต่อกันมา 17 องค์ จนถึงพระเจ้าติสสะราชา พระองค์ไม่นับถือพุทธศาสนา ต่อมานางภัทราได้ทำลายอิทธิพลเปลี่ยนให้พระองค์ศรัทธาพุทธศาสนาพระองค์จึงตั้งให้เป็นพระมหาลี หลังรัชกาลนี้หงสาวดีก็รกร้างว่างเปล่า ต่อมา กล่าวถึงราชวงศ์ฟ้ารั้วซึ่งครองราชย์ที่กรุงเมาะตะมะ เนื้อเรื่องจะกล่าวโดยย่อตลอดมาจนถึงเรื่องราวของพระเจ้าอู่ซึ่งย้ายเมืองหลวงจากกรุงพะโคมาอยู่ที่กรุงเมาะตะมะ เรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชมีเพียง 3 บรรทัด แต่ให้ความสำคัญแก่รัชกาลพญาวาโรมาก พระองค์เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าราชาธิราช เป็นผู้มีความมุกตบธรรมและเมตตธรรม แล้วกล่าวถึงราชวงศ์

ในหอสมุดแห่งชาติ มีใบลานภาษามอญอยู่ 2 ชุด ได้แก่เรื่องฮาดุงคีและเรื่องราชวงศ์ ทั้ง 2 ชุดนี้อาจจะเป็นฉบับเดียวกับที่ Halliday กล่าวไว้

** พงศาวดารฉบับนี้ Phayre นำไปอ้างอิงในการเขียน History of Burma โดย Phayre เรียกเอกสารนี้ว่า "a history of Pegu in the Mun language by Hsayā dau Athwā"

พระเจ้าพะอิโรราชาซึ่งเสียดเอกราชแก่พระเจ้าอลองพญาของพม่า แล้วจบลงที่ พ.ศ. 2303 เมื่อราชวงศ์อลองพญาปกครองมอญ

เนื้อเรื่องดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับ บางตอนของพงศาวดารมอญพม่า ซึ่งกรมศิลปากรจัดพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารเล่ม 2

4. รามัญอุปตติ ทิปก ของ a monk of Zingyaik

เอกสารฉบับนี้พระแห่ง Zingyaik เรียบเรียงขึ้นเมื่อประมาณหลัง พ.ศ. 2081 เนื้อเรื่องกล่าวถึงพงศาวดารเมืองสะเทิม ตำนานการสร้างเมืองพระโค ราชวงศ์ของกษัตริย์เมืองพะโคและเมืองเมาะตะมะโดยให้รายละเอียดสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว แล้วกล่าวถึงเรื่องราวซึ่งเกี่ยวข้องกับพม่า เรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชอย่างย่อ และให้ความสำคัญแก่พญาแก่นท้าวมากกว่าพระเจ้าราชาธิราช เนื้อเรื่องกล่าวอย่างรวบรัดไปถึงราชวงศ์ธรรมเจดีย์ ต่อมาผู้แต่งเรื่องราวต่อมาจนถึงสมัยของพระเจ้า Pyi Min กษัตริย์พม่าซึ่งครองราชย์ พ.ศ. 2204-2219 และเรื่องราวจบลงที่พวกกบฏแห่งเมืองเมาะตะมะได้รับชัยชนะ (Shorto, in Hall, ed. 1961 : 64-65) พงศาวดารเรื่องนี้มีผู้นำมาพิมพ์ไว้ในตอนต้นของพงศาวดารเรื่องรามัญฉบับปากลัดเล่ม 2 และให้ชื่อเรื่องว่า นิทานอารัมภกถา

ถ้าจัดเอกสารทั้งสี่ฉบับ ตามประเภทที่ Shorto แบ่งไว้นั้น ก็อาจกล่าวได้ว่าเอกสารซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นต้นฉบับในการแปลและเรียบเรียงเรื่องราวราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มี 2 ประเภทคือ

1. ราชวงศ์ หรือ พงศาวดารลำดับกษัตริย์ เป็นเรื่องราวโดยย่อของกษัตริย์มอญที่ครองราชย์สืบต่อกันมา เอกสารที่จัดเข้าในประเภทนี้คือ เรื่องราวของอาจารย์เฟาะและ เรื่องรามัญอุปตติ ทิปก ของ a monk of Zingyaik
2. บันทึกหรือพระราชประวัติโดยละเอียดของกษัตริย์บางองค์และมักกล่าวถึงเรื่องราวโดยย่อของกษัตริย์องค์อื่น ๆ ด้วย ได้แก่ Razadarit Ayedawpon และ นิทานธรรมเจดีย์กถา

เอกสารทั้งสี่ฉบับนี้ อาจจะมีเนื้อหาที่เป็นการเขียนแบบตำนานแทรกอยู่บางตอน เช่น ตอนที่ประวัตินิบุคคัล หรือประวัติสถานที่ เป็นต้น

ข. ลักษณะของการแปลและเรียบเรียงเรื่องราชาธิราช

บานแผนกของเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนนี้ กล่าวว่

พระพุทธศักราช 2328 . . . โปรตเกล้าโปรดกระหม่อมตรัสว่า เรื่องราวราชาธิราช ซึ่งฝ่าหรั่งมังฆ้อง แปรรามัญภาษาเป็นสยามภาษาถวายสมเด็จ พระอนุชาธิราช กรม พระราชวังบวร แลกเปลี่ยนกับที่ได้ทรงฟังสังเกชไว้แต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริเรื่อง ทรงเปล่งข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเป็นสยามภาษาใหม่ (49 1 มัด 1)

จากข้อความในบานแผนกนี้ ทำให้ทราบความเป็นมาของฉบับตัวเขียนว่

1. เรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งทำสงครามกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและมีผู้แปล ถวาย สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทนั้น เป็นเรื่องราวที่แปลจากภาษามอญ
2. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แปลงข้อความ เรื่องราชาธิราชจากภาษามอญออกเป็นภาษาไทยอีกครั้งหนึ่ง เพราะเรื่องราชาธิราชสำนวนซึ่ง ทูลเกล้าฯ ถวายกรมพระราชวังบวรฯ นั้นมีความผิดแผกแตกต่างไปจากเรื่องราวซึ่งรัชกาลที่ 1 ทรง เคยได้ฟังมา คำว่า "แปลง" ในที่นี้อาจจะหมายถึง กลวิธีการแปลจากภาษามอญสู่ภาษาไทยโดย มีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเดิมบ้างเล็กน้อย ซึ่งไม่ทำให้เนื้อเรื่องแตกต่างไปจากพงศาวดาร มอญที่พระองค์ทรงคุ้นเคยมา

พจนานุกรม ได้ให้คำจำกัดความว่

- * แปลก (ว.) - แตกต่างไปจากที่เคยคิด เคยรู้ เคยเห็น เพี้ยนไป ผิดปรกติ
- เปลี่ยน(ก.) - เอาสิ่งหนึ่งเข้าแทนอีกสิ่งหนึ่งโดยกรรมวิธีต่าง ๆ เช่น แลกเปลี่ยน สับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลง
- ** แปลง (ก) - เปลี่ยนสิ่งเดิมให้ผิดแปลกออกไป เปลี่ยนรูปทั้งหมดให้กลายเป็นอีกรูปหนึ่ง เช่น ยักษ์แปลงเป็นมนุษย์ จำแลงก็ว่ เปลี่ยนจากรูป เดิมแต่บางส่วน , เปลี่ยนจากรูปเดิมโดยแก้ไขเปลี่ยนแปลง บ้างเล็กน้อย

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 536 - 540)

กลวิธีการแปลงนั้นมี 2 ลักษณะ คือ

1. การแปลงภาษา คือการแปลงคำ ข้อความ จากภาษามอญเป็นภาษาไทย โดยมีใช้เป็นการแปลตรง ๆ ชนิดคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยคหากแต่คงได้ชัด เกลา ถ้อยคำภาษาให้เป็นแบบไทย ๆ มากขึ้น สำหรับศัพท์มอญที่จำเป็นต้องคงไว้ ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงการออกเสียงให้ง่ายขึ้น หรือให้คุ้นเคยจำได้ง่าย การแปลงเสียงจะเห็นได้ในชื่อของบุคคล เช่น มะกะโท มะกะตา อุ่นเรือน เป็นต้น*

2. การแปลงเนื้อเรื่อง

จากการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญ ทำให้ทราบว่าไม่มีเอกสารมอญฉบับใดซึ่งเรียบเรียงก่อน พ.ศ. 2328 มีเนื้อเรื่องยืดยาวโดยเริ่มต้นและจบคล้ายคลึงกับฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หากแต่พบเอกสารหลายฉบับซึ่งแยกจากกัน แต่ถ้านำเอกสารเหล่านั้นมาเรียงต่อกันก็จะได้นเนื้อเรื่องครบถ้วนตรงตามฉบับภาษาไทยดังกล่าว จึงสันนิษฐานได้ว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แปลและเรียบเรียง เรื่อง ราชาธิราช จากเอกสารภาษามอญหลายฉบับ โดยนำเรื่องราวบางตอนจากแต่ละฉบับมาตัดต่อเรียบเรียงให้เนื้อเรื่องดำเนินติดต่อกันไปตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่อง

เนื่องจากเอกสารซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่มาของฉบับตัวเขียนนั้น มีเรื่องราวบางตอนซ้ำซ้อนกันบ้าง บางตอนก็จะมีใจความยาวหรือเย็น เยื่อเกินไปเมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้เรียบเรียงก็ต้องพิจารณาว่าควรจะเลือกเนื้อเรื่องจากตอนใดของเอกสารฉบับใดบ้าง และใจความบางตอนซึ่งยืดยาวเกินความต้องการนั้น ก็อาจจะตั้งใช้การสรุปเอาเฉพาะใจความสำคัญสั้น ๆ และอาจจะต้องตัดเหตุการณ์บางตอนออกไปด้วย จึงปรากฏว่าฉบับตัวเขียนนี้มีร่องรอยซึ่งแสดงถึงกลวิธีบางประการอย่างเห็นได้ชัด เช่น เนื้อเรื่องตอนต้นกล่าวถึงตำนานเมือง ตำนานสถานที่และตำนานบุคคลแสดงถึงเหตุการณ์ที่เกิดในอดีตกาลมาแล้ว เมื่อจบเรื่องราวดังกล่าวจึงเริ่มต้นรายละเอียดของพระราชประวัติของพระเจ้าฟ้ารั่ว ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบันชาติของพระองค์ เหตุการณ์ในอดีตชาติคือความนำหรือเกริ่นเรื่องเพื่อโยงเรื่องราวของพระเจ้าฟ้ารั่วให้เกี่ยวเนื่องกับคำทำนายของพระพุทธเจ้า ผู้เรียบเรียงใช้วิธีการ

* สำหรับศัพท์มอญที่ได้อิทธิพลจากภาษาบาลี สันสกฤตเช่นชื่อบุคคล หรือชื่อเมืองนั้น การออกเสียงของมอญและไทยแตกต่างกันอยู่แล้ว ในการแปลจึงอาจแปลตามตัวอักษร แต่ในการอ่านคนมอญและคนไทยจะอ่านตามเสียงที่ตนคุ้นเคย

สรุปย่อสำหรับเรื่องราวในอดีตชาติ ช่วงต่อระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบันปรากฏข้อความ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เรื่องในอดีตชาตินั้นได้จบลงแล้ว และต่อไปจะกล่าวถึงปัจจุบันชาติของพระเจ้าฟ้ารั่ว ข้อความดังกล่าวได้แก่ "เรื่องราวพระเจ้าอลังคจอสู มาสร้างเมืองเมาะตะมะสันแต่เท่านี้" (49 1 มัต 1) จากนั้นผู้เรียบเรียงก็เริ่มด้วย ข้อความว่า "ฝ่ายสมเด็จพระเทวบุตร"

จึงอาจกล่าวได้ว่าความหมายของการแปลงเนื้อเรื่องนั้น น่าจะหมายถึงกลวิธีของการตัดต่อเรียบเรียงเนื้อเรื่องซึ่งมีที่มาจากเอกสารหลายฉบับให้เกี่ยวเนื่องสอดประสานกันอย่างกลมกลืนกันมากกว่าหมายถึงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเรื่องหรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เนื้อเรื่องในฉบับตัวเขียนจึงน่าจะตรงตามเอกสารต้นฉบับ ซึ่งเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ของมอญ หรือตรงกับเรื่องราวที่รัชกาลที่ 1 ทรงได้ฟังมาแต่ก่อน

ถ้าแบ่งเนื้อเรื่องราชาธิราชออกเป็น 5 ตอน และนำเอกสารซึ่งสันนิษฐานไว้มาเทียบก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่า เอกสารฉบับใดบ้างที่ควรจะปรากฏเนื้อเรื่องอยู่ในตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1 ความนำ
- ตอนที่ 2 ก่อนพระเจ้าราชาธิราช
- ตอนที่ 3 พระเจ้าราชาธิราช
- ตอนที่ 4 หลังพระเจ้าราชาธิราช
- ตอนที่ 5 พระเจ้าธรรมเจดีย์

ตอนที่ 1 ความนำ

หลังจากบานแผนก จะเป็นความตอนต้นคือ พระควัมบดีเล่าถึงเหตุการณ์ครั้ง พระพุทธเจ้าเสด็จยังดินแดนซึ่งต่อมาเป็นเมืองเมาะตะมะแล้วได้ตรัสพยากรณ์เรื่องกำเนิดของเมืองและกษัตริย์เมืองเมาะตะมะ ต่อมากล่าวถึงพระเจ้าอลังคจอสูสร้างเมืองเมาะตะมะ เมื่อสวรรคตแล้วพระเจ้านันทะไชยครองราชย์ต่อ ความเบื้องต้นจบที่เจ้าเมืองเมาะตะมะคืออติมาปาง ก่อกบฏและตั้งตัวเป็นอิสระได้สำเร็จ

เอกสารภาษามอญซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงกับช่วงตอนนี้ในภาษาไทย ได้แก่ เรื่องชาบวงศ์ ของอาจารย์เพาะ และ รามัญบุปผัตติ ทิปะ

ตอนที่ ๒ ตอนพระเจ้าราชาธิราช

เริ่มตั้งแต่ การที่มหายักษ์มาเกิดเป็นมอญชื่อมะกะโท ประวัติตอนต้นของมะกะโท จนกระทั่งมะกะโทพาพระราชธิดาของสมเด็จพระร่วงเจ้าหนีกลับมาเมืองวาน การได้อำนาจครองเมืองเมาะตะมะ การสถาปนาตนเป็นกษัตริย์ การทำสงครามกับเมืองข้างเคียงเพื่อขยายอาณาจักร กล่าวถึงกษัตริย์ ซึ่งครองราชย์สืบต่อมาอีกหลายองค์จนถึงรัชกาลพระเจ้าอู่ การย้ายเมืองหลวงจากเมาะตะมะไปอยู่ที่กรุงพะโค จนกระทั่งถึงกำเนิดพญาน้อย

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้มี 3 เล่ม คือ Razadarit Ayedawpon รามัญบุปผิตี ทิปก และ เรื่องราชวงศ์ ของอาจารย์เฟาะ

ตอนที่ 3 ตอนพระเจ้าราชาธิราช

กล่าวถึงกำเนิดของพญาน้อย ซึ่งคาบเกี่ยวกับรัชกาลพระเจ้าอู่ ความสัมพันธ์ระหว่างพญาน้อยกับพระราชวงศ์ เช่น กับพระมหาเทวี สมิงมราหู ตละแม่ท้าว ชีวิตของพญาน้อย การกบฏ การแย่งชิงอำนาจ จนกระทั่งสามารถขึ้นครองราชย์ได้ และกล่าวถึงสงครามภายในราชอาณาจักรได้แก่การปราบปรามเมืองต่าง ๆ ของมอญที่กระต้างกระเตื้อง การได้และการขู่เลี้ยงทหารเอกคนสำคัญ ๆ การทำสงครามกับอาณาจักรพม่า ความเชื่อเกี่ยวกับโอรสของพระองค์และของพระเจ้าอังวะ จนกระทั่งถึงบั้นปลายชีวิตของกษัตริย์มอญและกษัตริย์พม่าคู่สงคราม

มีเอกสารภาษามอญฉบับเดียวที่ให้รายละเอียดช่วงดังกล่าวนี้ คือ เรื่อง Razadarit Ayedawpon

ตอนที่ 4 หลังพระเจ้าราชาธิราช

หลังจากพระเจ้าราชาธิราชสิ้นพระชนม์แล้ว มีเชื้อสายของพระเจ้าราชาธิราชครองราชย์ต่อมาอีกหลายองค์ เนื้อเรื่องตอนนี้จะกล่าวอย่างรวบรัดจนถึงรัชกาลของตละนางพญาท้าว

เอกสารภาษามอญซึ่งอาจจะเป็นที่มาของเหตุการณ์ตอนนี้คือ เรื่องราชวงศ์ ของอาจารย์เฟาะและรามัญบุปผิตี ทิปก

ตอนที่ 5 ตอนพระเจ้าธรรมเจดีย์

กล่าวถึงชีวิตในช่วงต้นของพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งคาบเกี่ยวกับรัชกาลของตละนางพญาท้าว กล่าวถึงนิมิตบอกเหตุการณ์ได้รับการอุปถัมภ์จากตละนางพญาท้าว การช่วยพาพระนางหนี

จากกรุงอังวะ การขึ้นครองราชย์ เหตุการณ์ในรัชสมัย การสวรรคตของพระองค์และสรุปตอนท้าย ด้วยการกล่าวถึงกษัตริย์ที่ครองราชย์ต่อมาอีก 9 พระองค์

เอกสารภาษามอญที่อาจจะ เป็นที่มาของเนื้อเรื่องตอนนี้คือนิทานธรรมเจดีย์กถา จึงเห็นได้ว่า เรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียนมีที่มาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญ โดยเอกสารบางเล่ม คือ Razadarit Ayedawpon และนิทานธรรมเจดีย์กถาจะ เน้นรายละเอียดเฉพาะรัชกาลพระเจ้าราชาธิราช และรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ การแปลและเรียบเรียงค่อนข้างจะรักษาเนื้อหาตามต้นฉบับภาษามอญ แต่อาจจะมีการดัดแปลงเล็กน้อยทางด้านรายละเอียดของเหตุการณ์บางตอนซึ่งไม่ใช่จุดสำคัญของเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องทั้ง 5 ตอนซึ่งแบ่งไว้นี้ ตอนพระเจ้าราชาธิราชมีความยาวและมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจมากกว่าตอนอื่น ๆ

ค. จุดประสงค์ของการแปลและเรียบเรียง

อาจพิจารณาได้จากประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้.

1. พิจารณาจากบานแผ่นก

จากข้อความในบานแผ่นกซึ่งกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชดำริให้แปลงข้อความ เรื่องราชาธิราชภาษารามัญออกเป็นสยามภาษาใหม่ เนื่องจาก " เรื่องราชาธิราช ซึ่งฝ่าหรั่งมังฆ้องแปลรามัญภาษาเปนสยามภาษาถวายนสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรปลีกเปลี่ยนกับที่ได้ทรงฟังสังเกชไว้แต่ก่อน (49 1 มัด 1)

พระราชดำริให้แปลงขึ้นใหม่นี้คงจะเป็นเพราะทรงเห็นว่า เรื่องราชาธิราชโดยเฉพาะตอนศึกระหว่างพระเจ้าราชาธิราชกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นมีเนื้อเรื่องผิดแปลกจากพงศาวดารมอญที่ทรงได้ฟังมาแต่ก่อน

ถ้าดูจากฉบับที่เหลืออยู่ในหอสมุดแห่งชาตินั้น ความผิดแปลกของเรื่องราชาธิราชในฉบับซึ่งหลุดเกล้าฯ ถวายนสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทนั้นคงจะมีไขเล่มต้น ๆ ซึ่งเป็นการเท่าความถึงกำเนิดของเมืองและกษัตริย์ [เพราะจากเล่ม 49/ข นั้นจะเห็นว่าเป็นการแปลจากภาษามอญค่อนข้างละเอียดกว่าเนื้อเรื่องตอนเดียวกันในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)] ความผิดแปลกของเนื้อเรื่องคงจะเริ่มที่รัชกาลพระเจ้าราชาธิราชมาจนถึงรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์คือในฉบับที่ 49/ข ซึ่งเป็นเล่มที่ 17 ของชุดเดียวกัน เรื่องราชาธิราชฉบับแรกนี้จึงมีเนื้อเรื่องผิดแปลกไปจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงค้นเคยมาแต่ก่อน

พระองค์จึงคิดที่จะให้แปลเรื่องราวชาธิราชขึ้นอีกจำนวนหนึ่งที่มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับพงศาวดารมอญที่ทรงฟังมา

2. พิจารณาจากผู้รับผิดชอบในการแปลและเรียบเรียง

การศึกษาเอกสารหรือวรรณกรรมฉบับใดฉบับหนึ่งนั้น ควรจะต้องศึกษาเกี่ยวกับผู้แต่งและสภาพสังคมในสมัยที่เกิดวรรณกรรมนั้นด้วย เมื่อพิจารณาจากบานแพนงจะพบว่าพระยาพระคลังเป็นประธานของคณะผู้รับสนองพระบรมราชโองการจาก "พระพุทธเจ้าอยู่หัว" เพื่อแปลงข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเปนสยามภาษาใหม่ (49 1 มัด 1)

พระยาพระคลังใน พ.ศ. 2328 นั้น มีนามเต็มว่า "หน" ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาพระคลัง ท่านเป็นกวีเอกมีผลงานวรรณกรรมหลายเล่มทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมหลาย ๆ เรื่องของท่านมีคุณค่าทางบันเทิงคดี ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกในการอ่าน และส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมร้อยกรองซึ่งได้รับความยกย่องในแง่ของความพิถีพิถันในการเลือกใช้คำซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก เช่น มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี และกาพย์คำกลอน เป็นต้น การที่แต่งวรรณกรรมไว้หลาย ๆ เรื่องซึ่งมีคุณค่า จึงนับได้ว่าท่านเป็นกวีเอกคนหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สาเหตุการที่ท่านได้เป็นประธานในการแปลและเรียบเรียงเรื่องราวชาธิราชขึ้นเพราะ

1. เจ้าพระยาพระคลัง (หน)^๕ เป็นหัวหน้าผู้มีหน้าที่ต้องติดต่อกับชาวต่างชาติต่างภาษาอยู่แล้ว และมอญก็นับเป็นชาวต่างชาติเช่นเดียวกัน แม้การปฏิบัติต่อชาวมอญและความคิด ทศนคติ ที่มีต่อชาวมอญจะมีความใกล้ชิดและแตกต่างจากชาวต่างชาติอื่น ๆ ก็ตาม (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2519 : 86)

2. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นขุนนางที่มีความใกล้ชิด เป็นที่ไว้วางใจของรัชกาลที่ 1 มาตั้งแต่ยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์^{๕๕} จึงน่าจะรู้จักและเข้าใจถึงความคิด ความปรารถนาของพระองค์ดี การให้แปลและเรียบเรียงพงศาวดารมอญเป็นภาษาไทยนี้ พระองค์อาจจะมีความปรารถนาอย่างอื่น นอกเหนือจากการได้วรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ตรงกับสิ่งที่

^๕ ตำแหน่ง เจ้าพระยาพระคลัง รับผิดชอบกรมท่า ซึ่งต้องติดต่อกับชาวต่างประเทศ อยู่แล้ว

^{๕๕} มียังเป็นหลวงสรวิชิตอยู่นั้น ท่านมีบทบาทสนับสนุนการขึ้นครองราชสมบัติสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

เกิดขึ้นจริง ๆ ในอดีต การที่จะให้โตผลงานที่มีสาระและมีคุณค่า เป็นที่จดจำได้นั้น มิได้ใช้เพียง การถอดความให้เป็นภาษาไทยที่เข้าใจได้เพียงอย่างเดียว หากยังต้องอาศัยศิลปะในการตัดต่อ เรียบเรียงให้กลมกลืนกันอีกด้วย การแปลและ เรียบเรียงจึงเป็นทั้งงานช่างและงานศิลปะซึ่งต้องใช้ความสามารถจากหลายฝ่าย จึงเห็นได้ว่าคุณสมบัติในทางราชการและความสามารถในการ วรรณกรรมของท่านเหมาะสมกับตำแหน่งนี้ ส่วนผู้แปลนั้นก็คงเป็นชาวมอญซึ่งมีความรู้ทางภาษาไทย โดยมีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นประธานของคณะผู้แปลและ เรียบเรียง

3. พิจารณาจากสภาพสังคมและการคัดเลือกตัดตอน

การกำเนิดขึ้นของวรรณกรรมเรื่องราชาธิราชใน พ.ศ. 2328 มีความเกี่ยวข้องกับ สถานการณ์ทางการเมืองและสังคมในขณะนั้น เช่นเดียวกับการสนับสนุนให้นักปราชญ์ผู้มีความรู้ ผลิตผลงานทางวรรณกรรมแขนงต่าง ๆ ออกมาไม่ว่าจะเป็นศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย พงศาวดาร และวรรณคดี การฟื้นฟูและสร้างสรรค์งานทางวรรณกรรมนี้สอดคล้องกับการฟื้นฟู บูรณะ และสร้างเสริมบ้านเมืองทางวัตถุ ทั้งนี้เพื่อปูพื้นฐานและก่อร่างสร้างศูนย์กลาง ของราชอาณาจักรสยามใหม่ที่เข้มแข็งรวมทั้งปลูกปลอบขวัญ กำลังใจของประชาชนซึ่งเสียหาย อย่างยับเยินเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย ความเข้มแข็งของราชอาณาจักรย่อมหมายถึง ความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองของพระองค์ด้วย

ระหว่าง พ.ศ. 2326 - 2350 พระองค์โปรดให้ชำระพระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยาขึ้นหลายฉบับ (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524 : 202) ในขณะเดียวกันราชสำนักก็มีการ กิจในการแปลหรือแปลงพงศาวดาร หรือวรรณกรรมจากหลาย ๆ ชาติ เช่นจาก มอญ จีน เปอร์เซีย และชาว วรรณกรรมต่าง ๆ นี้ มิใช่มีจุดประสงค์เพียงเพื่อประเทืองอารมณ์ แต่ ความสำคัญอยู่ที่เนื้อหาที่ให้สาระและประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างบ้านเมือง ใหม่ด้วย ก่อนหน้าที่จะแปลและเรียบเรียงเรื่องราชาธิราชนี้ ได้มีผู้นำเอกสารภาษามอญเข้ามา ผู้เมืองไทยแล้วจำนวนมาก มีทั้งเอกสารที่เป็นพงศาวดาร ศาสนา นิทาน ตำราโหราศาสตร์ เป็นต้น เอกสารเหล่านั้นนอกจากพงศาวดารมอญแล้วก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทรงให้แปล เอกสาร ภาษามอญอย่างอื่น ๆ อาจจะเป็นเพราะรัชกาลที่ 1 และพระอนุชาทรงมีลักษณะเป็นนักรบ และบ้านเมืองขณะนั้นยังไม่หมดสิ้นสงครามเสียทีเดียว ความจำเป็นเร่งด่วนของการสร้างวรรณ- กรรม จึงอยู่ที่การคัดเลือกเนื้อเรื่อง เรื่องที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อคนไทยในสมัยนั้น พงศาวดารมอญส่วนใหญ่ก็นั้นมักจะ เริ่มต้นที่อดีตอันไกลโพ้น คือเป็นตำนานการสร้างหรือกำเนิดของ

พงศาวดารมอญล้วนใหญ่นั้นมักจะ เริ่มต้นที่อดีตอันไกลโพ้น คือ เป็นตำนานการสร้างหรือกำเนิดของเมือง ของผู้คน ของกษัตริย์ และอาจจะโยงไปถึงพุทธประวัติตั้งแต่ยังสะสมบารมีอยู่ในอดีตชาติ บุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และวันเวลา ก็ค่อนข้างเลื่อนลอย ไม่อาจจะกำหนดให้แน่นอนลงไปได้ และเจือปนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ลักษณะเช่นนี้อาจพบได้ในตำนานพระควัมบดี พงศาวดารเมืองสะเทิม และภาคต้นของเรื่องราชวงศ์ เป็นต้น แต่พงศาวดารมอญตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 1800 เป็นต้นมานั้น ค่อนข้างจะมีเหตุผล มีหลักฐานที่เชื่อถือได้แล้ว ในการคัดเลือกเอกสารและเหตุการณ์นั้น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) และอาจจะรวมถึงองค์อุปมภ์ได้กำหนดขอบเขตเรื่องโดยเริ่มต้นที่กำเนิดของราชวงศ์ฟ้ารั่วคือประมาณ พ.ศ.1800 ซึ่งเป็นยุคที่บุคคลและเรื่องราวมีตัวตนและน่าเชื่อถือ^{๕๕} จึงคัดเลือกมาจากเอกสารบางฉบับและตัดมาเพียงบางตอน และเมื่อถึงตอนท้ายของเรื่องนั้น ก็มีได้เรียบเรียงให้ถึงรัชกาลสุดท้ายของกษัตริย์มอญซึ่งเสียดอกราชแก่พม่าเมื่อ พ.ศ.2300 เพราะประวัติศาสตร์มอญหลังรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสงครามระหว่างมอญกับพม่าโดยที่มอญมักเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และเสียดอกราชแก่พม่า โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. 2301 นั้นมอญพ่ายแพ้พม่าอย่างยับเยิน ประวัติศาสตร์มอญในช่วงท้ายจึงเป็นเรื่องที่ทำร้ายจิตใจสำหรับฝ่ายซึ่งพ่ายแพ้ และในขณะเดียวกันก็ไม่น่าชื่นชมเลยแก่ฝ่ายที่เห็นใจมอญหรือมีศัตรูร่วมกันกับมอญ

อีกประการหนึ่ง การตัดเหตุการณ์ที่เหลือเพียงรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ น่าจะมีผลดีทำให้เรื่องราวราชาธิราชมีสัดส่วนของโครงเรื่องที่สมดุลกัน กล่าวคือ เมื่อนำเนื้อเรื่องจากเอกสารต่าง ๆ มาเรียงกันแล้ว ทำให้จัดแบ่งเนื้อเรื่องออกได้เป็น 3 ช่วงตอนใหญ่ ๆ คือ ตอนแรกแสดงถึงการกู้เอกราชของมะกะโทปฐมกษัตริย์วงศ์ฟ้ารั่ว ตอนที่ 2 แสดงถึงอาณาจักรมอญ

* ดังพระราชปวารณของพระองค์ซึ่งปรากฏอยู่ในบานแผนกว่า ". . .ตรัสว่า เรื่องราวราชาธิราชซึ่ง . . .แปรรามัญภาษาเป็นสยามภาษาถวายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรแปลกเปลี่ยนแปลงที่ใต้ทรงฟังสัง เกษไว้แต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริ เรื่องทางแปลงข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเป็นสยามภาษาใหม่" (49 1 มัด 1)

พญาทะเลครองราชย์ พ.ศ. 2290-2300 แล้วเสียดอกราชแก่พระเจ้าอลองพญา (Harvey 1967 : 338)

*:: คือหลังจาก พ.ศ. 2035 เป็นต้นมา

แผ่อำนาจไปได้กว้างขวางที่สุดในรัชกาลพระเจ้าราชาธิราช และยังทำสงครามชนะพม่าได้หลายครั้ง และตอนที่ 3 กล่าวถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองและความสงบสุข

เมื่อพิจารณาจากบานแผนก จากผู้สร้าง จากสภาพสังคมและจากการคัดเลือกตัดตอนเอกสาร อาจสรุปจุดประสงค์ของการแปลและเรียบเรียงเรื่องเรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนได้ดังนี้

1. เพื่อสร้างพงศาวดารมอญฉบับภาษาไทย เรื่องราชาธิราชที่มีเนื้อหาถูกต้องหรือใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องທີ່พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงได้ฟังสังเกตมาแต่ก่อน
2. เพื่อนำพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชมาเป็นปะโยชน์แก่ยุคสมัย เอกสารฉบับนี้เป็นหนึ่งในบรรดาเอกสารจำนวนมากที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำให้สาระและประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างบ้านเมืองใหม่ และอาจรวมถึงการให้แบบอย่างที่ดีแก่ทหารขุนนางในด้านต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ กล้าหาญ เสียสละและจงรักภักดี นอกจากนี้เนื้อเรื่องบางตอนก็อาจเป็นตัวอย่างของการให้การศึกษาในด้านกลยุทธ์ เพื่อเตรียมพร้อมที่จะรับศึกภายนอกประเทศ รายละเอียดของเหตุการณ์บางตอนจึงได้รับการเน้น เพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว
3. เพื่อสร้างวรรณกรรมเรื่องราชาธิราชที่เนื้อเรื่องเป็นพงศาวดาร ที่มีหลักฐานมีความเป็นไปได้ไม่เลื่อนลอย มีเรื่องราวที่น่าอ่าน และไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกท้อถอยเสียกำลังใจแก่ทั้งผู้อ่านและผู้แปล

วิเคราะห์เรื่องราวราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียน

เอกสารฉบับนี้มีความน่าสนใจทั้งในแง่ของลักษณะ เอกสารและเนื้อหา รายละเอียดภายในเอกสารซึ่งมีทั้งความคล้ายคลึงและแตกต่างจากเอกสารฉบับอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ลักษณะเรื่องราวราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียน

ฉบับตัวเขียนเป็นผลงานอันเกิดจากการคัดเลือก แปล ตัดต่อ และเรียบเรียงเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญหลายฉบับ โดยผู้เรียบเรียงได้พยายามรักษาเนื้อหาให้ใกล้เคียง

กับเนื้อหาในเอกสารต้นฉบับ ทั้งนี้ เพื่อให้ตรงตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ฉบับตัวเขียนมีลักษณะซึ่งจัดได้ว่าเป็นพงศาวดารโดยพิจารณาจากเนื้อเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ ลักษณะและบทบาทบุคคล รวมทั้งกลวิธีการนำเสนอ เพราะองค์ประกอบเหล่านี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเอกสารที่เป็นพงศาวดารไทยและข้อสรุปของเอกสารประเภทดังกล่าวซึ่งมีผู้กล่าวไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

พงศาวดารเดิมที่เห็นจะหมายถึงแต่งบอกลำดับกษัตริย์ว่าองค์นั้นแล้วก็ถึงองค์นั้นเสวยราชย์ปีไร สวรรคตปีไร องค์ไหนสืบต่อ เป็นพระราชโอรสพระอนุชาของค์ไหน ส่วนจดหมายเหตุเป็นการจดเรื่องราวที่มีขึ้น อาจเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่เพราะเหตุที่เกิดขึ้นนั้นต้องจดอ้างว่าเกิดเมื่อไร แผ่นดินไหน พงศาวดารกับจดหมายเหตุจึงไปรวมกันเข้ากับพงศาวดารอย่างใหม่ (สมเด็จพระยามะราชานุภาพฯ 2505 ก: 351)

พงศาวดารแผลงมาจาก "วงศ์" สอดคล้องกับคำว่า "อวตาร" มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระราชกิจจานุกิจ พระราชกรณียกิจและเหตุการณ์อื่น ๆ รอบ ๆ องค์พระราชมามากกว่าจะเกี่ยวกับประชาชน (สุกิจ นิมานเหมินท์, ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ 2518 : 210)

หลักฐานชนิดพงศาวดาร เสนอข้อเท็จจริงในลักษณะการเล่าและลำดับภาพ (เดช บุนนาค, ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ 2518 : 150)

พงศาวดารมีลักษณะ เป็นผลงานบันทึก ซึ่งเกิดจากการคัดเลือก รวบรวม เรียบเรียง เฉพาะเหตุการณ์ (more events) ที่ผู้บันทึกคิดว่าสำคัญจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสารดั้งเดิมและมีไข้ให้รวมอยู่ด้วยกัน แล้วนำเสนอตามระยะเวลาที่เกิด โดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง. . . การบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้นโดยไม่ผูกพันกับการอธิบายสาเหตุ ทำให้เหตุการณ์ดำเนินไปเรื่อย ๆ ในลักษณะที่ไม่อาจบรรยายภาพเหตุการณ์ที่กินเวลาหรือเกี่ยวเนื่องกันหลาย ๆ ปี ให้เห็นเหตุการณ์อันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะในระหว่างเวลานั้นย่อมมีเหตุการณ์อื่น ๆ เกิดขึ้นสอดแทรกอยู่เสมอ ความในพงศาวดารจึงกระจัดกระจายอย่างยิ่ง. . . และภาษาที่ใช้ในการเขียนพงศาวดารจะเป็นภาษาประณีต บรรจง และหรูหรา ทำให้พงศาวดารมีลักษณะบางประการคล้ายคลึงวรรณคดี (นาฏวิภา ชลิตานนท์ 2524 : 271-284)

การบันทึกเรื่องราวของวงศ์ตระกูล พิณนาขึ้นเป็นการเขียนประวัติศาสตร์อีกลักษณะหนึ่ง คือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หรือพระราชพงศาวดาร. . . ลักษณะเนื้อหาของพระราชพงศาวดาร เน้นความสำคัญที่องค์พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ กล่าวถึงกรณียกิจด้านต่าง ๆ เช่น การสงคราม ศาสนา การเจริญสัมพันธไมตรี และขนบธรรมเนียมประเพณี แล้วเรียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524 : 51-52)

จากคำอธิบายและคำจำกัดความดังกล่าวสรุปได้ว่าฉบับตัวเขียนมืองค์ประกอบซึ่งจัดให้เป็นพงศาวดารได้ดังนี้

1. เนื้อเรื่องและลำดับเหตุการณ์

ดังจะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องในฉบับตัวเขียนตั้งแต่ต้นจนจบนั้น กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์ พระราชวงศ์ พระราชสำนัก และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือการสงคราม เนื้อเรื่องแต่ละตอนเกี่ยวโยงกันโดยตลอด ทั้งนี้เพราะกษัตริย์แต่ละองค์ที่ขึ้นครองราชย์ต่อกันนั้น เกือบทั้งหมดเป็นเชื้อสายของพระเจ้าฟ้ารั่ว แกนสำคัญที่เชื่อมต่อกษัตริย์แต่ละองค์คือ "เวลา" การขึ้นครองราชย์บางครั้งก็เป็นไปตามปกติ คือเมื่อกษัตริย์องค์หนึ่งสิ้นพระชนม์ไป ราชบุตรองค์ใหญ่ก็จะขึ้นมามีอำนาจแทนที่ แต่บางครั้งการคัดเลือกผู้จะสืบราชสมบัติต่อ ก็อาจมีปัญหาความยุ่งยากจนนำไปสู่ความขัดแย้งและสงคราม สงครามที่ปรากฏในเรื่องมิได้มีเพียงสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์เท่านั้น หากยังมีสงครามระหว่างเมือง และระหว่างอาณาจักรอีกด้วย การรบเพื่อขยายอาณาเขตนี้เกิดขึ้นในหลายรัชกาล มีรายละเอียดมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของคู่สงครามนั้น ๆ ปัจจัยหนึ่งซึ่งกำหนดว่าจะชนะหรือแพ้ นั่นคือทหาร" ฉบับตัวเขียนจะปรากฏเรื่องราวของนายทหารบางคน ซึ่งมีความสามารถในการรับสนองพระบรมราชโองการไปกระทำให้เกิดผลสำเร็จได้บ่อยครั้ง ซึ่งนอกจากจะต้องมีฝีมือแล้วยังมีสติปัญญาหลักแหลมใช้อุบายเข้าช่วยให้สำเร็จด้วย นายทหารซึ่งปรากฏเรื่องราวในเรื่องนั้น นอกจากจะมีความสามารถแล้วยังมีลักษณะที่เป็นแบบฉบับแก่คนอื่น ๆ ด้วย

ในภาวะปลอดสงคราม ก็มักจะบันทึกพระราชภารกิจเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การก่อสร้าง แต่งเติม หรือซ่อมเสริมถาวรวัตถุ เช่นพระเจดีย์ การบริจาคทานและการส่งสมณทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศด้วย บางครั้งก็อาจจะกล่าวถึงการสร้างพระราชวังแห่งใหม่ ความเชื่อและรายละเอียดบางอย่างในการก่อสร้าง หรือกล่าวถึงพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและกล่าวถึงการปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญแก่การคำนวณฤกษ์ยามและนิมิตบอกเหตุ

ในสมัยรัชกาลที่ 1 มีเอกสารที่เป็นร้อยแก้วหลายฉบับ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น เอกสารร่วมสมัยกัน ถ้านำฉบับตัวเขียนไปเทียบกับเอกสารร้อยแก้วเหล่านั้น เช่น เรื่องสามก๊ก และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความพิศดาร เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ* (เจิม) ก็จะทำให้เห็นว่าเรื่องสามก๊กมีลักษณะของการผูกเรื่องและเหตุการณ์ต่าง ๆ จะเกี่ยวโยง สัมพันธ์กันมากกว่าเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียน ถ้าเปรียบเทียบในแง่ของเหตุการณ์และเวลา การ แต่งเรื่องสามก๊กก็เป็นเพียงการตัดพงศาวดารตอนหนึ่งมาแต่งขยายให้ละเอียดพิศดาร อาจมีเพียง โคร่งเรื่องคร่าว ๆ เท่านั้นที่ตรงกับเหตุการณ์ในพงศาวดาร ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ นั้นอาจจะ เกิดจากจินตนาการผสมผสานกับความรู้ในทางยุทธศาสตร์ยุทธวิธีของผู้แต่ง ดังนั้นสามก๊กจึงเป็น บันเทิงคดีแปลจากต่างประเทศ และเป็นความเรียงที่ ไพเราะสละสลวยมีรสทางวรรณคดีเป็น อย่างดี (เจ้าพระยาพระคลัง (หน) 2518 : คำนำ)

ส่วนฉบับตัวเขียนนั้น แม้ว่าเนื้อหาสำคัญนั้นอยู่ที่รัชกาลของพระเจ้าราชาธิราช แต่ก่อนหน้าและหลังจากรัชกาลของพระองค์ ก็ยังมีการกล่าวถึงรัชกาลของกษัตริย์องค์อื่น ๆ ด้วย โดยที่เนื้อเรื่องบางตอนนั้นคล้ายกับเป็นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลหรือเป็น ลักษณะของจดหมายเหตุ** คือเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกัน มีลักษณะกระจัดกระจายและขาด เอกภาพ เช่น

* พงศาวดารฉบับนี้บ้านแพนบอกไว้ว่าชำระครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลก จ.ศ.1157 (พ.ศ.2338) กล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดี 1 (พระเจ้า อู่ทอง) สร้างกรุงศรีอยุธยาในปีชวด จ.ศ. 712 เป็นต้นมา จนถึงกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ใน สมัยกรุงธนบุรีพอเริ่มตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็สิ้นฉบับ (นาฏวิภา ชลิตานนท์ 2524 : 226)

** จดหมายเหตุ (น) - คือรายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 40)

- คือลักษณะของการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับเวลาที่ เกิดขึ้น โดยไม่ผูกพันกับการอธิบายสาเหตุ และความเกี่ยวเนื่องกันของเหตุการณ์ (นาฏวิภา ชลิตานนท์ 2524 : 272)
- คือการจดเรื่องราวที่มีขึ้นโดยระบุวัน เวลา และรัชสมัย (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราพระราชาธิราช 2505 ก : 351)

"พระเจ้าข้างเฝือกสั่งให้ก่อสร้างเมืองวาน ขณะนี้ศักราช 717 ปี"

(49 3 มัด 1)

"จึงยกเจ้าอาวซึ่งเป็นบุตรชายใหญ่นั้นให้ขึ้นเสวยราชสมบัติ ณ วันอาทิตย์ เดือนยี่
ขึ้นหกค่ำ ศักราชได้ 676 ปี" (49 2 มัด 1)

หรือกล่าวถึงพระเจ้าอู่ที่ว่าทรงพอพระทัยสาวงามนางหนึ่ง จึงให้รับนางมาเป็นพระสนม ต่อมา
จึงตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี หรือกล่าวว่าพระองค์แต่งราชทูตเชิญพระราชาสันไปขอพระบรม
สารีริกธาตุจากลังกา แล้วให้สร้างเจดีย์ใหญ่ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น เป็นต้น หรือการ
กล่าวถึงพระเจ้าแสนเมืองว่า

ได้ราชบุตรองค์หนึ่งชื่ออายุกำกอง ครั้นอยู่มามีราชบุตรคนหนึ่งชื่อนางโอกัละยา พระเจ้า
แสนเมืองมีราชบุตรสองคนแล้ว สมิงมอฆะละ นางอุ้นเรื่อน ซึ่งเป็นบิดามารดาก็ไปสู่
ปะระโลกย์ในปิ่นนี้ ในศักราช 680 ปี พญาแสนเมืองยกไปตีเมืองลำพูนประการแล้ว ยกไป
ตีเมืองทวายก็ได้เมืองทวาย ให้ขุนลังกาไปตีเมืองตะนาวศรี (49 2 มัด 1)

ส่วนตอนพระเจ้าราชาธิราชนั้นแม้ว่าเนื้อเรื่องจะมีลักษณะต่อเนื่องมากกว่าตอน
อื่น ๆ แต่เนื้อเรื่องบางตอนก็ยังเป็นบันทึกเหตุการณ์ เช่น "แต่พระเจ้าราชาธิราชได้เสวยราช
สมบัติแล้ว หมิได้อู่พระนครเลยเที่ยวปราบหัวเมืองขึ้น เมืองออกในแคว้นแคว้นรามัญประเทศทั้งปวง
ถึงสามปีจึงราบคาบ ลุศักราชได้ 753 ปี พระเจ้าราชาธิราชจึงให้ปูนบำเหน็จเสนาบดีทั้งปวง"
(49 10 มัด 2)

การปรากฏศักราช ฤกษ์ยาม อาจพบในเอกสารทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ เช่น
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา นั้นมักจะมีลักษณะของจดหมายเหตุปะปนอยู่ด้วยเสมอ ลักษณะ
การบันทึกจดหมายเหตุนั้น ผู้บันทึกจะจดวันเดือนปีและฤกษ์ยามลงก่อน แล้วจึงจดเหตุการณ์ที่
เห็นว่าสำคัญลงไว้ (นาฏวิภา ชลิตานนท์ 2524 : 274) เช่น

เมื่อครั้งลุศักราช 952 ปีชลาโศกนั้น ณ เมืองละแวกแต่ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จยกทัพหลวงไปปราบศัตรูในเมือง
ละแวก หรือ

ครั้ง ณ วันอังคารเดือนอ้ายแรม 4 ค่ำ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็
เสด็จพระราชดำเนินยกพลโยธาทัพออกจากเมืองลำพูน (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ
พันจันทนุมาศ (เจิม) 2512:62)

ถ้าเปรียบเทียบฉบับตัวเขียนกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

ก็จะเห็นว่าฉบับตัวเขียนมีความโน้มเอียงเข้าใกล้กับลักษณะของพงศาวดารฉบับนี้มากกว่าจะคล้ายกับเรื่องสามก๊ก เพราะเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับกษัตริย์และราชวงศ์เรียงเหตุการณ์ตามลำดับเวลา เหตุการณ์บางตอนคล้ายคลึงกับจดหมายเหตุที่แทรกอยู่ในเรื่อง และใช้กลวิธีที่ทำให้เหตุการณ์บางตอนชัดเจนและมีรายละเอียด เช่น

เรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียน	พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ
<p>...ฝ่ายเปตน้อยยืนข้างอยู่ ณ ประตูเมือง เหนพระเจ้าราชาธิราชยกมาถึงแล้วจึงยกเลื่อนออกไป ฝ่ายสมิงนุระสินยืนข้างอยู่หน้าข้างพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าราชาธิราชเห็นเปตน้อยยกออกมา ก็ใส่ข้างเข้าไปจะชนด้วยเปตน้อย ๆ จึงร้องว่าเรายกมาบัดนี้จะชนข้างกับพระเจ้าราชาธิราชตัวต่อตัวตามสัญญากัน แลท่านขับข้างมาจะต่อด้วยเรานี้ จะชนเปนสองตัวให้เสียสัตยานุสัจแล้วหาประการใด (49 9 มัด 2)</p>	<p>...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสร้องเรียกด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่โยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว พระมหาอุปราชาได้ฟังดังนั้น ละอายพระทัยมีชัตติราชมานะก็บ้ายพระคชาธารออกมารับเจ้าพญาไชยานุภาพ เห็นข้างข้างศึกก็ไปด้วยฝีมือมั่นมั้นมีทันยังเสียทีพลายพัทธก่ไต่ลางแบกรุนมา พระมหาอุปราชาจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเบี่ยงมาลารับ พระแสงของ้าวมิได้ต้องพระองค์ เจ้าพญาไชยานุภาพสะบัดลงไต่ลางแบกถนัดพลายพัทธก่เพี้ยกเบนไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ที่จ้วงฟันด้วยพระแสงพลพ่ายต้องพระอังสาเบื้องขวา พระมหาอุปราชาตลอกลงมาจนประคัมมูราประเทศชบลงกับคอบ้าง (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) 2512:248)</p>

เมื่อได้พิจารณาเนื้อเรื่องในฉบับตัวเขียนนี้ อาจสรุปได้ว่าลักษณะของเนื้อเรื่องเป็นพงศาวดารที่กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์มอญเกือบ 20 พระองค์ แต่เนื้อเรื่องมีลักษณะแปลกไปจากพงศาวดารบางฉบับ^{๖๖} คือผู้เรียบเรียงมิได้ให้ความสำคัญแก่กษัตริย์ทุกพระองค์อย่างเท่าเทียมกัน เห็นได้ชัดจนว่ารัชกาลของพระเจ้าราชาธิราชมีความสำคัญมากที่สุด จึงยาวและมีรายละเอียดต่าง ๆ มากที่สุด รองลงมาคือรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์และรัชกาลของพระเจ้าฟ้ารั่ว ส่วนกษัตริย์อื่นนอกจากสามพระองค์นี้ปรากฏเนื้อเรื่องเพียงเล็กน้อยหรืออย่างสรุปความ คือ

พระเจ้าสุโทธรรมราชาเสวยราชสมบัติได้ 13 ปี ก็สวรรคต จุลศักราช 803 ปี พระราชบุตรพระเจ้าสุโทธรรมราชาทรงพระนามชื่อว่าพญาโร ได้เสวยราชสมบัติ 25 ปี ก็สวรรคต จุลศักราช 828 ปี แลราชบุตรพญาโรชื่อพญาสการัตถ์ ได้เสวยราชสมบัติ 15 ปี ก็สวรรคต จุลศักราช 843 ปี ราชบุตรพญาสการัตถ์ชื่อพญาเกียร ได้เสวยราชสมบัติ 10 ปี ก็สวรรคต ศักราช 853 ปี ราชบุตรพญาเกียรชื่อพญาล้าว ได้เสวยราชสมบัติ 20 ปี ก็สวรรคต ศักราชได้ 873 ปี ราชบุตรพญาล้าวชื่อมังจิล ได้เสวยราชสมบัติ 19 ปี ก็สวรรคต ศักราชได้ 892 ปี และมังจิลไม่มีพระราชบุตร มีแต่พระธิดาชื่อตะละเจ้าท้าว ครั้นพระราชบิดาสวรรคตแล้ว เสนาบดีจึงอัญเชิญตะละเจ้าท้าวให้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดี แลกระษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติตั้งแต่พระเจ้าราชาธิราชมาจนถึงตะละพญาท้าวกระษัตริย์ได้ถึง 8 พระองค์ (49 19 มัด 3)

เกี่ยวกับลักษณะทางด้านอารมณ์และความรู้สึกของบุคคล ผู้เรียบเรียงก็มีได้บรรยายหรือกล่าวไว้มากนัก หากแต่ใช้วิธีการสรุปสั้น ๆ เช่น "ฝ่ายตะละแม่ท้าวรู้ว่าสมีงอายุกองบิณฑุม

^{๖๖} เช่น พงศาวดารพม่าชื่อมหาราชวงศ์ หรือพงศาวดารฉบับหอแก้ว ต่างก็กล่าวถึงเรื่องราวในรัชกาลต่าง ๆ ตามลำดับเวลาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ เช่น พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ พงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ เป็นต้น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเหล่านี้ กล่าวถึงเหตุการณ์และเรื่องราวตามลำดับรัชกาล โดยไม่เน้นการให้รายละเอียดเฉพาะบางรัชกาล แล้วสรุปหรือกล่าวข้ามรัชกาลอื่น ๆ หากแต่กล่าวรายละเอียดเท่าที่มีข้อมูล เช่น พงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เริ่มกล่าวตั้งแต่การสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้วกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในแต่ละรัชกาล

ห่อลาวแก่นท้าวไปฆ่าเสีย ก็ทรงพระโอรมนรคิน ก็กินยาพิษตายเสีย" (49 13 มัด 2) หรือ "ภพห่มังมะหอนอรธาแตกกลับคืนไปตั้งนั้น ก็ทรงพระโกรธ จะให้เอนายทับนายกองซึ่งแตกมานั้นไปฆ่าเสีย" (49 12 มัด 2)

กลวิธีคล้ายคลึงกันนี้อาจพบในพงศาวดารไทยฉบับอื่น เช่น "สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้แจ้งลักษณะอักษรทุกเมืองตั้งนั้น มีพระทัยโสมนัส ตรัสให้พระราชทานรางวัลแก่พม้ามอญผู้มานั้นเป็นอันมาก" (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) 2512 : 10)

ถึงแม้ว่าฉบับตัวเขียนมิได้แสดงรายละเอียดทั้งลักษณะทางกายภาพและอารมณ์ความรู้สึก แต่ก็มีหลายตอนที่ได้แสดงถึงลักษณะที่เป็นบุญญาธิการของบุคคลสำคัญ คือกษัตริย์อยู่เหมือนกัน เช่น ตอนที่มะกะโทหอบของอยู่บนยอดเขา ก็บังเกิดฟ้าผ่าถูกคานที่หอบถึง 3 ครั้ง และเมื่อมองไปทางทิศตะวันออกก็เห็นแสงสว่าง เมื่อมองไปทางทิศตะวันตกก็เห็นเป็นวิมาน และปราสาทราชมนเฑียร (49 1 มัด 1)

นอกจากนี้ยังมีนิมิตที่เกิดแก่พระเจ้าราชาธิราชหลายครั้ง เช่น การแปรปรวนของธรรมชาติ เช่น เกิดฟ้าผ่าถูกรุ่งสองตัวซ้อนกันอยู่ (49 8 มัด 9) หรือเกิดพายุใหญ่น่าสยองกลัวพัดไปข้างทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวะ แล้วหอบเสวตฉัตรซึ่งตั้งบนหลังพระคชาธารของพระเจ้าราชาธิราชลอยขึ้นทำประทักษิณสามรอบแล้วกลับมาประดิษฐานที่เก่า นิมิตเหล่านี้แสดงว่าพระองค์เป็นผู้มีบุญญาธิการและจะได้ครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

2. กลวิธีการนำเสนอ

ฉบับตัวเขียนนี้ เป็นผลงานแปลและเรียบเรียงจากเอกสารภาษามอญ จึงยังปรากฏภาษามอญแทรกอยู่หลายแห่ง โดยเฉพาะคำศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะของบุคคลหรือสถานที่ ซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงเสียงให้คนไทยออกเสียงและเขียนได้ง่ายขึ้น เช่น มะกะโท มะกะตา พญาน้อย บางครั้งก็ปรากฏภาษามอญทั้งประโยค เขียนด้วยคำไทย แต่ออกเสียงอย่างมอญ และมักจะมีคำแปลต่อท้ายให้ทราบความหมายด้วย การคงภาษามอญทั้งประโยคนี้นักใช้ในตอนที่ เป็นปริศนาหรือนิมิตต่าง ๆ พบหลายครั้งในช่วงก่อนพญาน้อยขึ้นครองราชย์ และในตอนที่พระเจ้าธรรมเจดีย์

ในเรื่องนี้มีกลวิธีนำเสนอซึ่งเป็นการบรรยายหรือเล่าเรื่อง บางแห่งแทรกบทสนทนาสั้น ๆ บทรำพึงและบทอุปมาอุปไมย ซึ่งประการสุดท้ายนี้จะปรากฏในตอนพระเจ้าราชาธิราชมากกว่าตอนอื่น ๆ ประโยคที่ใช้นั้นส่วนใหญ่จะเป็นประโยคสั้น กระชับและได้ใจความ เช่น

ขณะนั้นพญาน้อยรู้ว่าสมิงมราหูยกกองทัพมาถึงเมืองแล้ว จึงให้หามังกักรจีแลพ้อมออกมา ปรึกษาว่า สมิงมราหูมาล้อมเมืองไว้แล้ว เราจะคิดประการใดดี พ้อมมอลมิ่งกันจีจึงกราบทูลว่า ครั้นจะออกไปตีสมิงมราหูบัดนี้กำลังศึกเหนยงหนักอยู่ เหนจะไม่ได้ไชยชนะก่อน ข้าพะเจ้าคิดว่าให้อาจารย์มะเปงออกไปฟังดูกองทัพสมิงมราหู สมิงชีพรายแล้ว จะให้ไปเจรจาด้วยกองทัพเมืองตองอุ แลกกองทัพมอมมะละ

หรือ

แลสมิงมราหูเหนอาจารย์มะเปงมะหาดังนั้น จึงเอาจำลองแดงแคร่ถักด้วยด้ายให้อาจารย์มะเปงนั้น ครั้นอาจารย์มะเปงขึ้นนั่ง ด้ายนั้นขาด จำลองก็พลอยทะเลายลงด้วย สมิงมราหูจึงให้อาจารย์มะเปงนั้นมาให้อาจารย์มะเปงนั้น แล้วสมิงมราหูจึงถามอาจารย์มะเปงว่า พระชิตันมาด้วยกิจอันใด (49 7 มัด 1)

พงศาวดารซึ่งเขียนหรือชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 นอกจากจะใช้ภาษาซึ่งสละสลวยงดงามแล้ว ผู้เขียนยังอาศัยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างบุคคลในประวัติศาสตร์ให้มีลักษณะคล้ายตัวละครในวรรณคดีด้วยการบรรยายอากัปกิริยาของบุคคลต่าง ๆ อย่างละเอียด (นาฏวิภาชลิขิตานนท์ 2524 : 286) ฉบับตัวเขียนก็มีบางตอนซึ่งแสดงอากัปกิริยาของตัวละครด้วยเช่นกัน เช่น "ขณะนั้น ภอพ้อมศุภมิตรเอาดอกกมุทขาว เจดก้ามะถวาย มังกันจีเหนดอกกมุทก็ยิ้มอยู่" (49 6 มัด 1) หรือ "ข้าพเจ้าถวายทองครั้งก่อนนั้นจะขอกินเมืองวาน ถวายครั้งนี้จะขอกินเมืองเมาะตะมะจะกินทั้งสองเมือง พญาน้อยได้ฟังมะสามเกี้ยวทูลดั่งนั้น ก็ทรงพระสรวลอยู่" (49 6 มัด 1)

กลวิธีของการสร้างบุคคลในประวัติศาสตร์ให้มีลักษณะคล้ายตัวละครในวรรณคดี จะเห็นได้ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ เช่น

พระมหาเถรได้ฟังดั่งนั้นหัวร่อแล้วว่า . . . พระยาตองอุย้มแล้วยกมืออาราธนาว่า พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าไปก่อน พระมหาเถรทรุดนั่งลงตั้งเกล้า พระยาตองอุย้มจึงว่า . . . พระองค์อย่าทรงวิตกเลย ข้าพเจ้าจะขอทำราชการฉลองพระคุณกว่าจะสิ้นชีวิต ทูลแล้ว พระยาตองอุย้มก็ลาพระเจ้าหงสาวดีออกมายังกองทัพ แต่พระยาตองอุย้มเข้าไปเฝ้าเยื่อนพระเจ้าหงสาวดีออกมายังกองทัพ แต่พระยาตองอุย้มเข้าไปเฝ้าเยื่อนพระเจ้าหงสาวดีอยู่เนือง ๆ (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) 2512 : 11-12, 27)

ฉบับตัวเขียนนี้ถ้าตัดคำหรือประโยคที่มีอิทธิของภาษามอญออกไปแล้วก็พบว่ามีส่วนวน ภาษาใกล้เคียงกับพงศาวดารไทยบางฉบับ ซึ่งใช้ภาษาที่ราบรื่นสละสลวยพิถีพิถันและแทรกบทสนทนา มีการใช้คำและสำนวนที่แสดงถึงพระบรมเดชานุภาพ ความศักดิ์สิทธิ์ และบุญบารมี

นอกจากนั้น ยังมีบทบรรยายหรือพรรณนารายละเอียดบางตอน เช่น การยกทัพ

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน	พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
<p>...สมิงณะครอินจึงขึ้นต้นไม้ดู เหน้ข้างม้ารีพลพะมา เปนอันมากยกมา เสียงอื้ออึงเอิกเกริก ดูจ เสียงพะยอันใหญ่ จึงพาพลเข้าสู่มออยู่ริมทาง ครั้นพะม่ายกออกเคิดร เหน้รีพลข้างม้าเนืองกัน ไปหมีได้ขาดดูจสายน้ำไหล ผงคลิตระหลบไป หึ่งป่า เสียงผีเท้าดังหนึ่งแผ่นดินจะถล่มลง สมิงสมิงณะครอินแฝงอยู่แต่เข้าจนบ่ายกก็ไม่ สิ้นพล (49 12 มัด 2)</p>	<p>...สมเด็จพระเอกาทศรถบรมนาถ เสด็จทรง ข้างพญาจักรเป็นพระคชาธาร ประดับด้วย พิริยทวยหาญแท้เป็นชนิดแน่น แสนลีนธพพุก สมุหดูพิลึก ดาตาชด้วยธงทิวแถวทวนทองหน้า พระคชาธาร อลังการด้วยอภิรมชুমสาย พรายพรณ กิ่งกลดจามรมาศบังบรม ทิพากรอันจรัสส่องแสง อุโฆษด้วยเสียงกาหล ม้องกลองชนะนำเสด็จ โดยมารควิถีแถว เดือนทุเรศประทับรอนแรม 7 วัน บรรลุตำ พระเจดีย์สามองค์ (พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) 2512 : 23-24)</p>

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนมีลักษณะเป็นพงศาวดาร โดยพิจารณาจากเอกสารที่มา* กลวิธีการแปลและเรียบเรียง ลักษณะเนื้อเรื่อง ตัวบุคคล และ กลวิธีการนำเสนอกล่าวคือ มีที่มาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์มอญหลายฉบับซึ่งแปลเป็นภาษาไทย ก่อนข้างจะรักษาเนื้อหาและเค้าความเดิมไว้มาก เรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนจึงเป็นเอกสารที่กล่าวถึงประวัติของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ และข้าราชการสำนัก ผู้เรียบเรียงนำเสนอเนื้อโดยเรียบเรียงตามวันเวลา และกลวิธีที่ใช้บรรยายในเอกสารดังกล่าวคล้ายคลึงกับในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาบางฉบับที่ชำระขึ้นในระยะ เวลาใกล้เคียงกัน เช่น พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นต้น

* พงศาวดารไทยมักจะเรียบเรียงจากเอกสารดั้งเดิมต่าง ๆ เช่น จลหมายเหตุต่าง ๆ ปฐมโหรและเอกสารราชการอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (นาฏวิภา ชลิตานนท์ 2524 : 274-275) นอกจากนี้ยังมีตำนานพงศาวดารบางเล่มที่มีผู้แต่งไว้แล้ว คำให้การและคำบอกเล่า เป็นต้น (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524 : 144)

แต่เรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนก็มีบางอย่างที่น่าสนใจ คือ ผู้เรียบเรียงกำหนดเนื้อเรื่องของพงศาวดารฉบับนี้โดยเริ่มตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ และตัดเรื่องราวก่อนหน้าและหลังจากนี้ออกไป ทั้ง ๆ ที่ถ้าจะเรียบเรียงพงศาวดารมอญให้มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์กว่านี้ก็น่าจะทำได้เพราะ เอกสารภาษามอญที่เข้ามามีเนื้อหาดุจดวงตั้งแต่ต้น คือ กล่าวถึงกำเนิดของเมืองต่าง ๆ ของมอญจนถึงประมาณ พ.ศ. 2300 ผู้เรียบเรียงได้ตัดตอนพงศาวดารเฉพาะช่วง พุทธศตวรรษที่ 19-21 ซึ่งเป็นช่วงที่มอญมีเอกราช มีความเข้มแข็งและมีความเจริญรุ่งเรือง ผู้เรียบเรียงได้กำหนดจุดเด่นของเรื่องไว้ที่ตอนพระเจ้าราชาธิราชอาจเป็นเพราะเนื้อเรื่องในตอนนี้เกี่ยวข้องกับการทำสงครามและอุบายในการเอาชนะ นอกจากนี้ยังมีคติข้อคิดมากมาย ตลอดจนเรื่องราวของทหารฝ่ายมอญยังนำมาเป็นแบบอย่างแก่ขุนนางไทยได้ และผู้เรียบเรียงอาจจะได้ดัดแปลงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของทหารเอก กลวิธีของการคัดเลือกเรียบเรียงนี้ทำให้เรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนมีลักษณะที่น่าสนใจและน่าจะแตกต่างจากลักษณะของพงศาวดารโดยทั่ว ๆ ไป

ข. เปรียบเทียบเรื่องราวราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียนกับเอกสารบางฉบับ

เรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนนี้ กล่าวถึงประวัติศาสตร์มอญช่วงประมาณ พ.ศ. 1800-2035 ระหว่างเวลาดังกล่าวนี้นักชฎริยมอญทั้งสิ้น 16 พระองค์ โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงมะตะมะและกรุงพะโค (หงสาวดี) เรื่องราวความเป็นไปเกี่ยวกับกษัตริย์และดินแดนมอญนี้ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งภาษาพื้นเมืองและภาษาอังกฤษ ซึ่งเขียนโดยนักประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์มอญจากเอกสารเหล่านี้คล้ายคลึงกัน เป็นส่วนใหญ่

การศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้จะเน้นรายละเอียดเฉพาะตอนพระเจ้าราชาธิราชคือพระราชประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงพระชนม์* โดยจะศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องของฉบับตัวเขียนว่ามีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างจากเอกสารอื่นอย่างไร เพื่อที่จะได้เข้าใจเรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนได้ดียิ่งขึ้น

* เนื้อเรื่องในตอนอื่น ๆ นั้นคล้ายคลึงกับเนื้อเรื่องในเอกสารฉบับอื่น ๆ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 และตอนพระเจ้าราชาธิราชนี้มีความยาวและรายละเอียดมากกว่าตอนอื่น ๆ กล่าวได้ว่าเป็นตอนที่สำคัญที่สุดและเป็นหัวใจของเรื่องราวราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ฉบับตัวเขียนนี้

1. เปรียบเทียบหนังสือประวัติศาสตร์พม่าของ Phayre, Harvey และ Htin Aung

เอกสารที่นำมาใช้ศึกษาโดยเปรียบเทียบกับเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียน ในตอนนี้ได้แก่ History of Burma ของ Phayre, History of Burma ของ Harvey และ A History of Burma ของ Htin Aung* เอกสารของ Phayre และ Harvey เป็นเอกสารที่มีชื่อเสียงและมีเนื้อเรื่องค่อนข้างละเอียดกว่าฉบับอื่น ๆ เอกสารทั้ง 3 ฉบับมีความคล้ายคลึงและแตกต่างจากฉบับตัวเขียนดังต่อไปนี้

* 1. History of Burma โดย Phayre

เมื่อ พ.ศ. 2426 Phayre เป็นนักประวัติศาสตร์ชาวยุโรปที่ได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์ของประเทศพม่าซึ่งประกอบด้วยเรื่องราวของหลาย ๆ อาณาจักร Phayre (1883 : VIII) กล่าวว่า เอกสารหลักซึ่งเขาใช้ในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์เล่มนี้ได้แก่ พงศาวดารเรื่อง มหาราชวงศ์ ของ U Kala พงศาวดารยะไข่ และ พงศาวดารกรุงพะโคฉบับแปล เป็นภาษาพม่าของอาจารย์เฟาะ พงศาวดารกรุงพะโคฉบับแปลนี้เป็นพงศาวดารมอญ ซึ่งกล่าวถึงรัชกาลของกษัตริย์ต่าง ๆ อย่างสั้น ๆ และมีเนื้อหาไม่สมบูรณ์ ดังนั้นเรื่องราวซึ่ง Phayre อ้างในรายละเอียดสมัยพระเจ้าราชาธิราชนั้นคงจะนำมาจากพงศาวดารเรื่อง มหาราชวงศ์ ของ U Kala นั้นเอง

2. History of Burma โดย Harvey เป็นเอกสารของชาวยุโรปที่มีรายละเอียดสมัยพระเจ้าราชาธิราชมากกว่าเอกสารของนักประวัติศาสตร์อื่น ๆ Harvey เรียบเรียงเอกสารฉบับนี้เมื่อ พ.ศ. 2468 เขาใช้หลักฐานหลายประเภททั้งจากจารึก (เช่น จารึกกัลยาณี) บันทึกและข้อเขียนของชาวยุโรปที่ได้เขียนเกี่ยวกับประเทศพม่า นอกจากนั้นยังมีเอกสารพื้นเมืองอีกหลายฉบับซึ่งเอกสารหลักที่ Harvey ใช้คือ พงศาวดารฉบับหอแก้ว และเอกสารภาษาพม่าอื่น ๆ อีกหลายฉบับ เรื่องที่เกี่ยวกับพงศาวดารมอญนั้น เขาอ้างอิงจาก พงศาวดารเมืองพะโค ของอาจารย์เฟาะ พงศาวดารเมืองสะเทิม ฉบับแปลเป็นภาษาพม่า พงศาวดารฉบับปากลัด และ Razadarit Ayedawpon ฉบับคัดลอกฉบับหนึ่ง (Harvey 1967 : VIII) เนื่องจาก Harvey ใช้เอกสารจำนวนมาก เนื้อเรื่องราชาธิราชในฉบับของเขาบางตอนจึงซ้ำกับที่ปรากฏใน History of Burma ของ Phayre และ Htin Aung แต่เหตุการณ์บางตอนก็ไม่ปรากฏในฉบับอื่น นอกจากนั้นบางครั้ง Harvey ก็ได้ตัดข้อความจากเอกสารพื้นเมืองบางฉบับมาแสดงไว้ด้วยทำให้สามารถเทียบเคียงรายละเอียดของเหตุการณ์กับ เรื่องราชาธิราช ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้

3. A History of Burma โดย Htin Aung เขามีผลงานทางประวัติศาสตร์หลายเรื่อง เขาแต่ง A History of Burma ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2510 โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารหลายชนิด คือ พงศาวดารพม่า พงศาวดารยะไข่และพงศาวดารมอญ ส่วนเอกสารหลักซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยโบราณนั้น เขาใช้ พงศาวดารฉบับหอแก้ว (Htin Aung 1967 : 343)

ก. ความคล้ายคลึงทางเนื้อเรื่อง

Phayre, Harvey และ Htin Aung เป็นนักประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน ซึ่งมีวิธีการเรียบเรียงเอกสารทางประวัติศาสตร์แตกต่างไปจากเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระราชประวัติของพระเจ้าราชาธิราชแต่ละฉบับจึงอาจจะมีรายละเอียดบางตอนไม่เท่ากันหรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามฉบับตัวเขียนกล่าวถึงพระราชประวัติและเหตุการณ์ในสมัยของพระองค์คล้ายคลึงกันมากกับในเอกสารของนักประวัติศาสตร์ทั้งสาม เนื้อเรื่องจากเอกสารทั้ง 4 ฉบับปรากฏตรงกันดังต่อไปนี้

*

พญาน้อย (Binyawe, Binnyanwe) เป็นพระราชโอรสองค์แรกของพญาอู่ พระองค์ควรจะได้เป็นรัชทายาท แต่พญาอู่ไม่โปรดและคิดจะตั้งพระราชโอรสองค์ที่เกิดจากมเหสีอีกองค์หนึ่งแทน พญาน้อยจึงหนีออกไปตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองตะเกิง (ต่อมาคือร่างกุ้ง) พระองค์ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย และสามารถนำกำลังทหารยึดกรุงพะโคซึ่งเป็นเมืองหลวงได้ ขณะที่พญาอู่สิ้นพระชนม์ เมื่อยกกองทัพทหารเข้าเมืองนั้นขุนนางชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่งเปิดประตูรับ เมื่อยึดเมืองได้แล้วทรงพิจารณาความผิดของบุคคลต่าง ๆ ที่เขยซึ่งเป็นตัวการสำคัญในการต่อต้านพระองค์ถูกประหารชีวิต พระองค์ทรงปูนบำเหน็จความชอบแก่ผู้ช่วยเหลือต่าง ๆ รวมทั้งขุนนางที่เปิดประตูรับด้วย ในพิธีราชาภิเษกพระองค์ทรงตั้งสตรีนางหนึ่งซึ่งได้มาขณะที่อยู่เมืองตะเกิงขึ้นเป็นมเหสีทำให้มเหสีเดิมซึ่งเป็นญาติกันนั้นน้อยพระทัย จากนั้นพระองค์ได้ยกทัพไปปราบเมืองต่าง ๆ ที่เป็นกบฏได้ทั้งหมด เช่น เมืองมอญมะละซึ่งมีอำนาจมาก ผู้ครองเมืองหนีไปสวามิภักดิ์พม่าที่กรุงอังวะ และมีส่วนร่วมร่วมกับพม่าในการทำสงครามระหว่างพม่ากับมอญ กษัตริย์พม่าแห่งกรุงอังวะขณะนั้นคือพระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวาซึ่งทรงพระชรา และต่อมาพระราชบุตรชื่อ มังสุเหนียกขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง การสงครามระหว่างสองอาณาจักรนี้มักจะเกี่ยวพันไปถึงผลประโยชน์ในการครอบครองแคว้นยะไข่และเมืองแปรด้วย บางครั้งฝ่ายมอญก็อาศัยแนวร่วมคือพวกแคว้นแสนหริ (Thinni, Hsenwi) ให้มาโจมตีพม่าทำให้พม่าต้องทำศึกสองด้าน

การรบครั้งสำคัญ ๆ ระหว่างมอญกับพม่านั้นเกิดขึ้นหลายครั้งตั้งแต่สมัยพระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวาจนถึงสมัยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง บางครั้งพม่าก็รุกเข้ามาในแดนมอญ บางครั้ง

* ชื่อภาษาอังกฤษใน () อาจเขียนแตกต่างกันบ้าง แต่หมายถึงคน ๆ เดียวกัน

มอญก็รุกเข้าไปในแดนพม่า ในสมัยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้น มอญยกทัพใหญ่โจมตีเมืองต่าง ๆ ของพม่า ได้จนเกือบถึงกรุงอังวะ ขณะนั้นพม่ายังไม่พร้อมรบจึงส่งภิกษุรูปหนึ่งชื่อ กังยะสะกะโร ออกมาเจรจา ทำให้พระเจ้าราชาธิราชยอมยกทัพกลับไป ก่อนถอยทัพนั้นพระองค์ให้เรือพระที่นั่งเพื่อนำไม้มา สร้างถาวรวัตถุทางศาสนาไว้ในแดนพม่าแต่เมื่อพระองค์ยกทัพกลับพม่าก็เผาทิ้งเสีย

ครั้งหนึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องส่งสารไปขอให้เชียงใหม่ส่งกองทัพมาช่วยพม่ารบ ขณะชุดกลับถูกมอญจับตัวได้เสียก่อนถึงเชียงใหม่ ต่อมาฝ่ายมอญได้ช่วยเหลือให้เจ้าชายแคว้น ยะไข่ซึ่งหนีมาอยู่กับพระเจ้าราชาธิราชกลับไปปกครองเมืองเดิม ซึ่งกองทัพมอญยึดคืนได้จากพม่า ศึกครั้งนี้กองทัพมอญจับตัวมังกามุณี (Kamaru, Anawrahtminsaw) ซึ่งเป็นพระราชบุตรเขย ของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและตละเจ้าเปฟ้า (Sawpyechantha) ชายาของมังกามุณีได้ ต่อมา มังกามุณีเสียชีวิต ส่วนตละเจ้าเปฟ้าตกเป็นบาทบริจาริกาของพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้า ฝรั่งมังฆ้องทรงพระพิโรธมาก จึงส่งกองทัพมาตีมอญ การศึกครั้งนี้พม่าเป็นฝ่ายแพ้และขอสงบศึก พระเจ้าราชาธิราชทรงใช้อุบายโดยอาศัยความช่วยเหลือของมังศรีธาตุ จนเกือบจะได้ตัว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง แต่มังศรีธาตุเปลี่ยนใจไม่ช่วยเหลือฝ่ายมอญตะโกนเตือนพี่ชายของตนให้รู้ตัว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงหนีไปได้ มังศรีธาตุจึงถูกประหารชีวิต พระเจ้าราชาธิราชส่งสมิงนครอินทร์ ซึ่งเป็นวีรบุรุษคนหนึ่งของมอญ ลอบเข้าไปเพื่อจะปลงพระชนม์พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องในค่ายพม่า แต่ไม่สำเร็จ Harvey (1967 : 92) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้โดยละเอียดและคล้ายคลึงกับ เรื่องราชาธิราช

เมื่อฝ่ายพม่าถอยทัพกลับอย่างรีบเร่งนั้นมเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง คือนางมังตละเทวี (Shin bo-me) ตกข้างอยู่กลางป่า ฉางกายช่วยพานางกลับไปได้ ต่อมา พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทรงสงสัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองจึงสั่งประหารชีวิตฉางกาย หลังจาก ทัพมอญครั้งนี้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงทรงละการะให้มังรายกะยอฉะวา รัชทายาทอายุ 17 ปี เป็นผู้ นำทัพ ฉบับตัวเขียนและ Harvey กล่าวตรงกันว่า มีทรายกะยอฉะวาเป็นอดีตราชโอรสของ พระเจ้าราชาธิราชที่ถูกประหารชีวิตและกลับมาเกิดใหม่

การรบครั้งแรก ๆ ซึ่งมังรายกะยอฉะวาเป็นแม่ทัพนี้เป็นการชิงแคว้นยะไข่ ฝ่ายมอญอ่อนล้าในการทำสงคราม แม่ทัพสำคัญหลายคนของมอญเสียชีวิตลง เช่น สมิงพ่อเพชร (Byat Za) ขณะที่พม่าบุกเข้าไปในดินแดนมอญพระเจ้าราชาธิราชทรงถอยไปครองเมือง เมาะตะมะ การสงครามครั้งหนึ่งพระเจ้าราชาธิราชทรงยุยงให้แคว้นแสนหรือยกทัพมาตีแดนพม่า มังรายกะยอฉะวาจึงถูกเรียกตัวกลับไปช่วยรบ เมื่อมังรายกะยอฉะวาได้ชัยชนะแล้วก็ยกทัพกลับมา โจมตีมอญอีกครั้งหนึ่ง

การรบครั้งสุดท้ายของมังรายกะยอฉะวาเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายมอญอ่อนล้ามากแล้ว พระเจ้าราชาธิราชใช้อุบายทำให้มังรายกะยอฉะวาออกรบโดยมีทหารติดตามเพียงไม่กี่คน มังรายกะยอฉะวาดกจากหลังข้างไปหลบซ่อนใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง แต่ถูกทหารมอญจับตัวได้และเสียชีวิตลงในค่ายมอญ

การเสียชีวิตของมังรายกะยอฉะวาทำให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเสียพระทัยมาก ทรงเลิกทำสงครามกับมอญหันไปปฏิบัติกิจการศาสนาจนสิ้นพระชนม์ลงในเวลาใกล้เคียงกับ พระเจ้าราชาธิราช ซึ่งสิ้นพระชนม์เพราะบาดเจ็บจากการคล้องช้าง

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนกับหนังสือประวัติศาสตร์ 3 ฉบับนี้ พบว่าเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกัน นอกจากจะคล้ายคลึงกันทางด้านเนื้อเรื่องแล้ว ก็ยังคล้ายคลึงกัน ในเรื่องชื่อบุคคลด้วย เช่น สมิงนครอินทร์ Lagunein พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง Meng Khaung, Minkhaung มังรายกะยอฉะวา Mengrai Kyoaswa, Minrekyawswa เป็นต้น ชื่อเหล่านี้ ปรากฏอยู่ในเอกสารพงศาวดารพื้นเมืองของมอญพม่า เมื่อถ่ายทอดออกเป็นภาษาอื่น ทำให้เสียงเพี้ยนกันได้บ้าง นอกจากนั้นชื่อเมือง แคว้น และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเมืองหรือแคว้นเหล่านั้น ก็ยังตรงกันในประเด็นสำคัญ ๆ อีกด้วย เช่น กล่าวถึงมอญและพม่าที่พยายามจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว และมีอำนาจในแคว้นยะไข่ เป็นต้น

ใน History of Burma นั้น Harvey ได้แปลข้อความบางตอนจากเอกสารที่เขาใช้อ้างอิง เช่น จากพงศาวดารฉบับหอแก้ว และจาก Razadarit Ayedawpon เป็นต้น เหตุการณ์ที่ยกมานั้นมักจะมีรายละเอียดที่คล้ายคลึงกันกับเหตุการณ์ในตอนที่เดียวกันของฉบับตัวเขียน ดังตัวอย่างที่เปรียบเทียบนี้

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน	History of Burma โดย Harvey
<p>...สมิงนครอินถวายบังคมลามาทืออยู่จัดทหารมีฝีมือที่ร่วมใจกันได้หกคน ให้เอาหญามัดเบ็นพ่อนเอาดาบสั้นเข้าไปในพ่อนหญา แล้วจึงแต่งตัวหนึ่งห่มตุจหนึ่งไพร่พม่าตะพุนหญาข้าง ครั้นเพลากลาค่ำ สมิงนครอินกับทหารหกคนก็หาพ่อนหญาเจรจาภาษาพม่า ปลอมไปกับตะพุนซึ่งส่งหญาข้างเข้าไปในค่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นเพลาค่ำก็ลอบตัดค่ายพม่าออกเป็นช่อง จึงวางทหารสองคนไว้แล้วสั่งว่า . . .ถ้าทหารได้ยินเสียงเราอื้ออึงขึ้นบนพลับพลาในค่ายเปนนอลหม่าลให้ร้องขานขึ้นเป็นสำคัญ เราจึงจะได้ออกมาทันทั่วทั้งที่ แล้วก็ภาคคน 4 คน มาโรงข้างวางไว้ 2 คน สั่งว่าถ้าได้ยินเสียงคนวุ่นวายขึ้นให้ตัดแหล่งข้าง แล้วให้เอาดาบแทงฟันข้าง ให้ข้างตื่นนอลหม่าลขึ้นจงได้ แล้วภาคคนสองคนมาวางไว้หน้าโรงใหญ่แห่งหนึ่ง จึงสั่งว่าถ้าได้ยินเสียงอื้ออึงขึ้น ตัวนายก็จะวิ่งออกมา ท่านจงตัดเอาศิตะให้จงได้ ครั้นวางคนสั่งไว้เสร็จแล้ว สมิงนครอินก็ลอบขึ้นไปบนพลับพลา แฝงตัวแอบอยู่จนเพลาสายยามได้ทั่วทั้งที่ จึงย่องเข้าไปในที่ซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบันทมหลับ เหนพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบันทมหลับสนิจ นางพนักงานข้างในรักษาพระองค์อยู่ สมิงนครอินจึงคิดในใจว่าชีวิตพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครั้งนี้อยู่</p>	<p>...Lagunein chose twelve brave men. They took swords and spears and after the second hour of the night they came to king Minhkaung's camp and went round spying it. On the north side they saw where the moat was shallow and the guards few and the fence weak. Now there was an okhne bush (Streblus asper, Lour.) outside, so they hid thereunder, and took two stakes out of the fence and entered in. Three men he left at the okhne busk; three he left behind, charging them "If the captain riseth up, cut him down"; three he left at the elephant sheds, charging them "If men wake, cut the elephant fastening"; three he took with him and they went in under the royal hut. And Lagunein stood on the shoulders of his two companions and cut</p>

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน	History of burma โดย Harvey
<p>ในเงื้อมมือเรา ๆ จะฆ่าเสียบัดนี้ก็จะได้ แต่ทว่าตัวเราเป็นแต่ทหาร และจะล้างชีวิตพระมหากษัตริย์เสียฉันทหารไม่ควรจะเอา แต่พระแสงซึ่งวางไว้ที่พระบันทมกับภานพระศรีเป็นสำคัญ คิดตั้งนั้นแล้วสมิงฉกรรอินก็ย่องจู่เข้าฉวยเอาพระแสงแลภานพระศรีข้างที่บันทมได้ นางข้างในเหน็ร้องขึ้นว่า มอเข้ามา สมิงฉกรรอินก็ตัดเอาศีรษะนางอยู่งานได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตื่นตกพระไทยแลพม่าทั้งปวงอื้ออึงขึ้นในทันใด ทหารสมิงฉกรรอินซึ่งอยู่ ณ โรงข้างนั้น ตัดแหล่งข้างไล่พันข้างตื่นออกมา จักกายวังไต้ย็นก็ตกใจ ร้องถามวิ่งออกมา ทหารสมิงฉกรรอินก็ตัดศีรษะ จักกายวังนั้นได้ พม่าทั้งปวงตื่นอื้ออึงขึ้นเป็นอลหม่าน แลทหารสองคนซึ่งอยู่ที่ช่องค้ายั้นร้องขานขึ้น สมิงฉกรรอินแลทหารสี่คนไต่ย็นสำคัญแล้วก็วิ่งออกมาหาช่องค้าย ภูเพลาพุ่งเข้า พระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก สมิงฉกรรอินก็เอาพระแสงภานพระศรี แลศีรษะทั้งสองชิงได้ มานั้นถวายเป็นแล้วพูดว่า ข้าพเจ้าไปทำการครั้งนี้ก็ได้สมชะเน แลคิดว่าข้าพเจ้าเป็นแต่ทหารยัง จะทำการสงครามยืดยาวไปอยู่ จะล้างชีวิตพระมหากษัตริย์เสียนั้นไม่ควร จึงเอากันพระศรีกับพระแสงข้างที่กับศีรษะนางนักสนมมาเป็นสำคัญ พระเจ้าราชาธิราชได้ฟังดังนั้นก็ให้ตะละเจ้าเปฟ้าผู้เป็นพระราชธิดาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องออกมาจะให้ดู</p>	<p>the fastenings and opened the floor and went up on to the hut. There he took the betel box of king Minhkaung and handed it down to the men below. Then he took the king's ruby sword, but when he was about to smile him, the concubine who was set to watch during the night saw him in the light of a lamp and cried aloud "Talaing thief!" and the king swoke and the attendants arose in confusion. But the three men cut the elephant fastenings and many elephants ran loose so that the Burmese said "It is but a false alarm, it is but the elephants breaking loose". And Lagunein and those with him escaped, and when they arrived outside he counted his men and they were twelve complete, and they returned. But in the Burmese camp there waw</p>

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน

History of burma โดย harvey

ตะละเจ้าเปฟ้ามาเฝ้าแลเห็นภานพระศรีกับ
พระแสงข้างที่ก็จำได้อนัดแลไปเห็นคีตะนาง
นักสนม ตะละเจ้าเปฟ้าจึงทูลพระเจ้าราชาธิราช
ว่า ภานพระศรีแลพระแสงองค์นี้ พระบิดาวางไว้
ข้างที่ คีตะหนึ่งนั้นคือคีตะจกกายวังเปนเสนาบดี
ผู้ใหญ่ (49 13 มัด 2)!

noise for about the space of
two hours. And when Lagunein
and his men were come, Razadarit
asked "Is it done?" and Lagunein
answered saying "My father and
mother taught me that he who
taketh the life fo a conseerated
king, his life is not long
neither hath he honour among
the children of men. Therefore
I slew him not, that my days
may be long to serve three.
And lest thou believe not that
I came to his side, see here
his betel box and his ruby
sword." And when the betel box
and ruby sword were shewn to
king Minhkaung's daughter
Sawpyechantha, she wept saying
"they are his" his Razadarit
was well pleased and he said to
Lagunein "I give three thy
life" (Harvey 1967 : 92-93)

ส่วนเหตุการณ์ตอนที่ฉางกายช่วยนางมิ่งคละเทรินั้น ฉบับของ Harvey ปรากฏ รายละเอียดในคำกราบบังคมทูลของฉางกายต่อพระเจ้าฝรั่งมั่งมั่งเมื่อพานางมิ่งคละเทริกลับไปถึงพระราชวังแล้ว แต่ในราชาธิราชฉบับตัวเขียนนั้น เป็นการบรรยายตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังนี้

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน	History of Burma โดย Harvey
<p>...ก้อฉางกายขี่ช้างจำลองหนักงอทัพมอมาภายหลัง นางมิ่งคลเทรินก็ร้องเรียกว่า ฉางกายเอ๋ย ช่วยด้วย ครั้นฉางกายเห็นดังนั้นก็ว่ากับนายช้างว่า บัดนี้มีจสุราษมาถึงเราแล้ว ครั้นเรามีรับนางไปด้วยแล้ว ถ้าผู้อื่นมากบพาไป แจ้งถึงพระเจ้ามนเทียรทองว่าเรากบแล้วมีรับไป พระเจ้ามนเทียรทองก็จะลงโทษถึงสิ้นชีวิตร ถ้าเรารับไป บัดนี้ก็จะตายแต่ตัวเรา ฉางกายปลุกษาดังนั้นแล้ว ก็รับนางมิ่งคลเทรินขึ้นบนช้างจำลองภามา ครั้นเพลาค่ำก็ทำทางให้นางนอนบนต้นไม้ฉางกายกับนายช้างผูกช้างไว้แล้วก็กองไฟอยู่ใต้ต้นไม้ เอาผ้าผูกเอวกันเข้านอนที่พิกรักษาอยู่ ครั้นรุ่งขึ้นฉางกายก็ผูกช้างรับนางภาไป (49 12 มัด 2)</p>	<p>...And the Master of the Elephants answered "My lord, from the moment I found the queen wandering by the stream I knew that I must die. If I saved her not, she would fall into the enemy's hand, and when she was restored she would tell my lord that though I saw her I saved her not, and then not only myself but my wife and children also would die the death. But if I saved her my lord would never believe me, and I knew that I should die. Yet in vey truth, from the day I found her, if when we came to rest it was a wood, I built her a sleeping place on a tree, with branches tied together, but I and the mahout kept watch on the ground till it was dawn, and we placed</p>

ราชาธิราชฉบับตัวเขียน	History of Burma โดย Harvey
	her on the elephant and continued on our way" (Harvey 1967 : 93)

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ฉบับตัวเขียนกล่าวถึงพระราชประวัติและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ตรงกันกับหนังสือประวัติศาสตร์ทั้งสามเล่ม นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดของเหตุการณ์คล้ายคลึงกันด้วย เป็นเรื่องราวของฉางกายและสมิงนครอินทร์ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงรายละเอียดที่ไม่สำคัญเช่น จำนวนผู้ติดตามซึ่งฉบับตัวเขียนกล่าวว่ามี 6 คน แต่เอกสารของ Harvey ว่ามี 12 คน หรือระยะเวลา ตอน เข้าไปซึ่งฉบับตัวเขียนว่าเป็นเวลาใกล้ค่ำ และเอกสารของ Harvey ว่าเป็นตอนหัวค่ำ เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องดังกล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่า พระราชประวัติและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในฉบับตัวเขียนนี้เป็นพงศาวดาร ซึ่งมีเรื่องราวส่วนใหญ่ตรงกันกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีชื่อเสียงทั้งสามฉบับ

ข) ความแตกต่างในลำดับเหตุการณ์

แม้ว่าเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในฉบับตัวเขียน จะคล้ายคลึงกันกับเอกสารของ Phayre, Harvey และ Htin Aung ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ก็ยังมีรายละเอียดบางอย่างซึ่งไม่ปรากฏในเอกสาร 3 ฉบับดังกล่าว และเหตุการณ์ซึ่งตรงกันนั้นก็ยังมีบางตอนที่เรียงลำดับแตกต่างไปจากเอกสารทั้ง 3 ฉบับอยู่บ้าง ทั้งนี้เพราะเรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวเขียนเฉพาะสมัยพระเจ้าราชาธิราชนี้ปรากฏศักราชอยู่ไม่กี่แห่ง และมักอยู่ในช่วงต้นของการครองราชย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปราบกบฏเมืองต่าง ๆ ของมอญ และหลังจากนั้นก็เกือบจะไม่ปรากฏศักราชอยู่เลยจนกระทั่งถึงปลายรัชสมัย เหตุการณ์ส่วนมากจึงไม่อาจกำหนดปี จ.ศ. ได้แน่ชัด และเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันนั้นผู้เรียบเรียงมักใช้คำว่า "รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่ง" หรือใช้การบรรยายให้เห็นว่าเรื่องราวที่ปรากฏต่อไปนี้เกิดขึ้นต่อจากเรื่องราวที่ได้เล่าจบไปแล้ว และจะปรากฏศักราชเฉพาะเหตุการณ์สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับพระเจ้าราชาธิราช คือ ครองราชย์ ปราบปรามหัวเมืองที่แข็งข้อ ยกทัพไปตีกรุงอังวะ ชนะมังรายกะยอจระวา และสิ้นพระชนม์ เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นภายใน 6 ช่วงเวลานี้ และลำดับเหตุการณ์ในบางช่วงอาจเรียงลำดับต่างจากเอกสารของ Phayre, Harvey และ Htin Aung ส่วนเอกสารของ Phayre, Harvey และ Htin Aung ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตามลำดับ ค.ศ. ที่เกิดขึ้น แต่ละฉบับอาจจะมีความคลาดเคลื่อนของปี ค.ศ. ต่างกันบ้างเล็กน้อย ลำดับเหตุการณ์จาก History of Burma โดย

Phayre, History of Burma โดย Harvey และ A History of Burma โดย Htin Aung
เทียบกับเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนได้ดังนี้

ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี จ.ศ. และ ค.ศ.)	เอกสารโดยPhayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)
จ.ศ. 749 (ค.ศ. 1387) ...พระเจ้าราชาธิราชขึ้นครองราชย์เมื่อ ยวอายุ 16 ปี ทรงยกทัพไปปราบปรามเมือง ที่กระด้างกระเดื่องและไตสมิงนครอินทร์	
จ.ศ. 750 (ค.ศ.1388) ...พระเจ้าราชาธิราชได้เมืองเมาะตะมะ และ เมืองมะละ จัปสมิงเล็กพร้าวได้	
จ.ศ. 753 (ค.ศ.1391) ...พระเจ้าราชาธิราชปราบปรามเมืองต่าง ๆ ของมอญได้หมด	
จ.ศ. 759 (ค.ศ.1397) ...พระเจ้าราชาธิราชยกทัพบุกแดนพม่าเกือบถึง กรุงอังวะ ภิกษุภังยะสะกะโรอาสาพระเจ้าฝรั่ง มังฆ้องออกมาเจรจาจนพระเจ้าราชาธิราช ถอยทัพกลับ	...*1400 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครองราชย์

ⁱⁱ Harvey (1967 : 86) ระบุศักราชต่างจาก Phayre เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ Harvey กล่าวว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครองราชย์ ค.ศ.1401 และบุกแดนวันยะไข่เมื่อ ค.ศ.1404 Htin Aung (1967 : 88) กล่าวว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครองราชย์ ค.ศ.1401 และ ค.ศ. 1403 ยกทัพบุกแดนวันยะไข่ ส่วน Phayre ไม่ได้ระบุ ค.ศ.ที่พม่าบุกยะไข่

<p>ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี จ.ศ. และ ค.ศ.)</p>	<p>เอกสารโดย Phayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)</p>
<p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องส่งราชสาส์นไปขอความช่วยเหลือจากเชียงใหม่ให้มาร่วมรบมอญ มอญจับราชสาส์นได้</p> <p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนำทัพไปยึดเมืองตะแคง ในแคว้นยะไข่ แล้วตั้งมังก่ามณีเป็นเจ้าเมือง ต่อมาแม่ทัพมอญนำทัพไปยึดเมืองตะแคงคืน จากพม่า แล้วพระเจ้าราชาธิราชตั้งนรามิละ เป็นเจ้าเมืองตะแคง คีกรครั้งนี้ราชบุตรเขย ของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสิ้นชีวิตและทะเลเจ้า เป้าถูกส่งไปเป็นบาทบริจาริกาของพระเจ้าราชาธิราช</p> <p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบุกมอญครั้งใหญ่ มอญใช้อุบายทำให้พม่าจมน้ำตายที่แม่น้ำบันเกลาะ ทัพพม่าถูกตัดขาดการติดต่อและอดอยาก ทำให้ต้องถอยทัพกลับ นางมังคละเทวี ตกข้าง แต่ฉางกายช่วยพากลับได้</p> <p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องส่งกองทัพมาโจมตี หัวเมืองมอญให้ระส่ำระสาย แล้วพระองค์ ยกทัพตามลงมา</p>	<p>...1403 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพไปตี แคว้นยะไข่โดยมีมังรายกะยอจะวาร่วมทัพ ไปด้วย พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตั้งมังก่ามณี เป็นผู้ครองแคว้นยะไข่</p> <p>...*1404 พระเจ้าราชาธิราชยกทัพใหญ่ ทั้งทางบกและทางน้ำบุกตั้งประชิดกรุงอังวะ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงให้กั๋งยะสะกะโรมา เจรจาจนพระเจ้าราชาธิราชถอยทัพ</p> <p>...**1405 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตั้งมังราย กะยอจะวาเป็นรัชทายาท</p> <p>...มังศรีธาตูกบฏแล้วหนีมาอยู่กับพระเจ้าราชาธิราช</p> <p>...เกิดศึกแย่งชิงเมืองแปรระหว่างฝ่ายมอญ กับฝ่ายพม่า พระเจ้าราชาธิราชล้อมเมือง แปรไว้หวังจะให้อดอยาก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงยกทัพมาขับไล่ สงครามครั้งนี้ไม่มีใคร แพ้ชนะจึงทำสัญญาสงบศึกที่เมืองแปร</p> <p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องส่งสาส์นไปเชียงใหม่ ขอให้ช่วยรบมอญ มอญจับพระราชาสาส์นได้</p>

* Harvey (1967 : 88) กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ตรงกับฉบับของ Phayre ว่าเกิดในปี ค.ศ. 1406

** Harvey (1967 : 87-91) กล่าวว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดใน ค.ศ. 1407

<p>ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี จ.ศ. และ ค.ศ.)</p>	<p>เอกสารโดย Phayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)</p>
<p>... สมิงนครอินทร์ลองพระทัยพระเจ้าราชาธิราช ต่อมาพม่าแพ้งจึงขอสงบศึก พระเจ้า ราชาธิราชจึงทรงใช้อูบายจะจับพม่าทั้ง กองทัพ แต่สมิงนครอินทร์กลับบอกให้พม่า รู้ตัวจึงถูกพระเจ้าราชาธิราชลงโทษ และ ให้ไถ่โทษโดยให้ปลอมเป็นพระองค์ ออกไปชนช้างกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง แต่มังศรีธาตุเตือนให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง รู้ตัวก่อน พระเจ้าราชาธิราชให้ สมิงนครอินทร์แก้ตัวอีกครั้งหนึ่ง สมิงนครอินทร์จึงลอบเข้าค่ายพม่าเพื่อลอบ ปลงพระชนม์พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง แต่ เปลี่ยนใจหีบเพียงของส่วนพระองค์ ออกมา ต่อมาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอตัว สมิงนครอินทร์และทัพพม่าถอยกลับกรุงอังวะ รุ่งขึ้นอีกปี ... พม่ายกกองทัพมาตีมอญ ในการรบที่เมืองทละ สมิงซีพรายถูกจับ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอทำ สัญญาสงบศึก เมียขุนเครีและเมียสะตุงมอด อ้อนวอนให้พระเจ้าราชาธิราชยอมสงบศึก กับพม่า ... ประหารชีวิตพ่อลาวแก่นท้าว ... กำเนิดมังรายกะยอฉะวา</p>	<p>... พระเจ้าราชาธิราชยึดแคว้นยะไข่จากพม่า และตั้งรามิละเจ้าชายยะไข่ที่หนีมาอยู่กับ ฝ่ายมอญให้เป็นเจ้าเมือง แล้วประหารชีวิต มังกำมุนีและยึดตละเจ้าเป้าเป็นพระสนม ... 1407 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพใหญ่มาแก้ แค้นมอญ ทัพพม่าพจญกับภัยธรรมชาติคือ ฝนตกหนัก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอยุติสงคราม แต่ถูกบังคับให้ถอยทัพ ... พระเจ้าราชาธิราชใช้อูบายจะจับพระเจ้า ฝรั่งมังฆ้องโดยให้มังศรีธาตุชี้ตัวให้ แต่ มังศรีธาตุเปลี่ยนใจ ... สมิงนครอินทร์ลอบเข้าค่ายพม่า ... พระราชมารดาของมังรายกะยอฉะวาตก เป็นเชลยของมอญ ... นางมังคละเทวีตกขังอยู่กลางป่า แต่ ฉางกายพากลับไปได้ ... 1409 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพบุกมอญ แต่ไม่ชนะ</p>

ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี ค.ศ. และ ค.ศ.)	เอกสารไทย Phayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)
<p>... มังรายกะยอจะวาอายุได้ 22 ปี ทำลายลัญญา สงบศึก มอญจึงยกทัพมาตีเมืองทรางทวยและ เมืองตะแคงซึ่งเป็นกบฏ</p> <p>... มังรายกะยอจะววยกทัพมาตีเมือง ทรางทวยแล้วนำทัพมาล้อมเมืองตะแคง แต่มอญใช้อุบายให้พม่าถอยทัพกลับไปเอง</p> <p>... มังรายกะยอจะวานำทัพบุกแตกมอญยึดได้ เมืองต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้วตั้งทัพทาง ↓ กรุงหงสาวดี 15 เส้น พญาเกียรและ พญารามราชบุตรของพระเจ้าราชาธิราช อาสาออกรบขับไล่ทัพพม่ากลับกรุงอังวะ รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่ง</p> <p>... มังรายกะยอจะวานำทัพพม่ายกมาตีมอญ อีกครั้งหนึ่งและยึดเมืองตะเกิงได้ มอญ จึงส่งกองทัพส่วนหนึ่งไปตีเมืองแปรของ พม่า มังรายกะยอจะวาต้องถอยกลับ พม่า เพราะถูกตัดเสบียงอาหาร</p> <p>... พระเจ้าราชาธิราชเตรียมสร้าง พระราชมนเทียรที่เมืองเมาะตะมะ</p> <p>... สมิงพ่อเพชรสิ้นชีวิต รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่ง</p>	<p>... 1410* มังรายกะยอจะวานำทัพใหญ่บุกมอญ แต่ไม่ชนะ จึงหันไปยึดแคว้นยะไข่ไว้ได้ บางส่วน</p> <p>... เกิดการรบที่เมืองทรางทวย มอญยึดแคว้น ยะไข่คืนจากพม่าได้หมด</p> <p>... 1412* ทัพไทยใหญ่บุกพม่า มังรายกะยอจะวา ถูกเรียกตัวกลับไปรับศึก พวกไทยใหญ่แพ้ มังรายกะยอจะวาจึงถูกกวาดต้อนครอบครัว มากรุงอังวะ</p> <p>... ทัพมอญล้อมเมืองแปรอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมอญ ได้ข่าวว่าไทยบุกเมาะตะมะ พระเจ้าราชาธิราช จึงถอนทหารส่วนหนึ่งมาป้องกันเมืองหลวง พม่ายกทัพมาช่วยเมืองแปร พระเจ้าราชาธิราช จึงยกทัพกลับมาตีเมืองแปรอีกครั้งหนึ่ง แต่ แพ้จึงถอยทัพกลับ</p> <p>... แม่ทัพคนสำคัญของมอญสิ้นชีวิต</p> <p>... มังรายกะยอจะวาตามตีทัพมอญได้เมืองต่างๆ เป็นอันมาก มอญจึงยุไทยใหญ่ให้บุกพม่า มังรายกะยอจะวาต้องนำทัพกลับไปขับไล่ ไทยใหญ่</p>

* Harvey (1967 : 94) กล่าวว่า มังรายกะยอจะววยกทัพมายึดแคว้นยะไข่เมื่อปี
ค.ศ. 1412 และ ค.ศ. 1413 กองทัพมอญบุกยึดคืนได้จากพม่า

** Harvey (1967 : 87) และ Htin Aung (1967 : 92) กล่าวว่า เหตุการณ์นี้
เกิดใน ค.ศ. 1413

<p>ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี ค.ศ. และ ค.ศ.)</p>	<p>เอกสารโดย Phayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)</p>
<p>... มังรายกะยอฉะวากทัพภทัพ เรือบุคมอญ อีกครั้งหนึ่งโดยมีพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนำทัพ มาคอยหนุนที่เมืองแปร ในการรบที่แม่น้ำ อะลอมมังรายกะยอฉะวาใช้อุบายจับ สมิงนครอินทร์ ต่อมาสมิงนครอินทร์สิ้นชีวิต ... พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอดูตัวสมิงพระราม ... พระเจ้าราชาธิราชถอยทัพไปอยู่เมือง เมาะตะมะ 3 เดือน เมื่อพันเคราะห์แล้ว ได้ยกทัพมาประจัญกับทัพของมังรายกะยอฉะวา แล้วให้สมิงอายุมนทยาทำกลล่อข้าวเข้าไป ติดต่อกับพญาเกียรในกรุงหงสาวดีได้ ในวันอาทิตย์ขึ้นสี่ค่ำ จ.ศ. 793 (ค.ศ. 1421) ... ในการรบครั้งสุดท้าย พระเจ้าราชาธิราช นัดให้มังรายกะยอฉะวาลงกลฝ่ายมอญ จึงออกรบและตกข้างบาดเจ็บแล้วถูก ประหารชีวิตเมื่ออายุ 25 ปี ทำให้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพใหญ่มาแก้แค้น</p>	<p>* ... 1414 มังรายกะยอฉะวากทัพบุคมอญ และ จับสมิงพระรามได้ ... พระเจ้าราชาธิราชเหลือเพียง 2 เมือง คือเมาะตะมะ กับพะโค ... ในการรบครั้งสุดท้ายมังรายกะยอฉะวาถูก มอญจับตัวได้และเสียชีวิตในเวลาต่อมา ... 1416 ทัพจีนล้อมอังวะเพื่อหวังจะยึดดินจาก พม่า และมีการประลองยุทธระหว่างสมิงพระราม กับกามะนี แต่กามะนีแพ้ จีนจึงถอยทัพกลับ ... เกิดศึกระหว่างพระเจ้าราชาธิราชกับ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครั้งสุดท้าย มอญยกทัพ บุกตองอู สิหลซึ่งเป็นรัชทายาทแทนมังราย กะยอฉะวากทัพมาต่อต้านไว้</p>

* Harvey (1967 : 94) กล่าวว่า เหตุการณ์นี้เกิดใน ค.ศ. 1417 แต่ข้อความใน A History of Burma ของ Htin Aung กล่าวว่า เป็น ค.ศ. 1414 ใกล้เคียงกับที่ Phayre ระบุไว้

<p>ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน (ปี ค.ศ. และ ค.ศ.)</p>	<p>เอกสารโดย Phayre, Harvey, Htin Aung (ปี ค.ศ.)</p>
<p>มอญแต่ไม่สามารถยึดเมืองเสียมไต่ จึง ขอลุตตัวสมิงอังวะมังศรีเจ้าเมืองเสียม แล้ว ถอยทัพกลับไปตะเกิง ครั้นนั้นพระเจ้าราชาธิราช ยึดเมืองตะเกิงทำให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ลงเรือหนีไป ... จินน้ำกองทัพมอล้อมกรุงอังวะ สมิงพระราม อาสาสู้กับกามะนิจนชนะ จึงทำให้จินถอยทัพ กลับไป ... อภิเษกสมรสสมิงพระราม ต่อมาสมิงพระราม หนีกลับไปเมืองมอญ จ.ศ. 790 (ค.ศ. 1428) ... พระเจ้าราชาธิราชสิ้นพระชนม์ ... พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสิ้นพระชนม์ (49 8 มัต 1) - (49 18 มัต 3)</p>	<p>1422 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสิ้นพระชนม์ 1423 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสิ้นพระชนม์</p>

จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในราชาธิราชฉบับตัวเขียนกับหนังสือประวัติศาสตร์พม่าของ Phayre, Hervey และ Htin Aung พบว่าเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนระบุศักราชเพียงไม่กี่แห่ง และศักราชที่กล่าวไว้ก็คลาดเคลื่อนจากเอกสารอื่น ๆ ประมาณ 5 ปี เนื่องจากเรื่องราชาธิราชมีศักราชปรากฏอยู่น้อยแห่ง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยของพระองค์จึงไม่อาจที่จะกำหนดเดือนปีของเหตุการณ์ได้อย่างแน่นอนได้ และบางครั้งเหตุการณ์ตรงกันชุดหนึ่ง ๆ ก็อาจเรียงลำดับเหตุการณ์แตกต่างจากเอกสารของ Phayre, Harvey และ Htin Aung ได้ เช่น หนังสือประวัติศาสตร์ทั้ง 3 ฉบับกล่าวว่ามังรายกะยอละวาเกิด ค.ศ. 1391 และได้เป็นผู้นำกองทัพมอญ ค.ศ. 1406 ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวมีเหตุการณ์อื่น ๆ เกิดขึ้นมากมาย เรื่องราวของมังรายกะยอละวาจึงมิได้เป็นกระแสสืบเนื่องติดต่อกันโดยตลอด แต่ในฉบับตัวเขียนได้บรรยายเรื่องราวของมังรายกะยอละวาให้เห็นอย่างสืบเนื่องกันตั้งแต่กำเนิดจนกระทั่งได้เป็นผู้นำทัพบุกดินแดนมอญ กลวิธีที่ใช้ก็คือตัดเหตุการณ์อื่น ๆ ออกไปและรวมเหตุการณ์

ที่แยกจากกันไว้มาอยู่ชิดกัน ดังนั้นกำเนิดของมังรายกะยอละวาในฉบับตัวเขียนจึงถูกนำมากล่าวถึงเมื่อช่วงปลายของสงครามระหว่างพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกับพระเจ้าราชาธิราชมิใช่ช่วงต้นของสงครามดังที่ปรากฏในอีก 3 ฉบับ

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ เหตุการณ์ตอนสงครามชิงแคว้นยะไข่ในเอกสารทั้ง 3 ฉบับกล่าวว่า ค.ศ. 1403 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยึดแคว้นยะไข่แล้วตั้งมังกามุณีเป็นผู้ปกครอง จากนั้นเกิดสงครามด้านอื่น ๆ อีกหลายครั้งจนถึง ค.ศ. 1406 จึงกล่าวถึงพระเจ้าราชาธิราชว่ายึดแคว้นยะไข่คืนจากพม่าแล้วประหารมังกามุณีและได้ตะละเจ้าเป้ฟ้าเป็นพระสนม เหตุการณ์เดียวกันนี้ฉบับตัวเขียนมีลำดับของการเกิดแตกต่างกันคือ เหตุการณ์เมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยึดแคว้นยะไข่แล้วตั้งมังกามุณีเป็นผู้ปกครองกับเหตุการณ์การแก้แค้นของฝ่ายมอญโดยบุกยึดแคว้นยะไข่กลับคืนมานั้น เป็น 2 เหตุการณ์ที่ฉบับตัวเขียนนำเข้ามาเรียงต่อกัน เหตุการณ์แรกเป็นสาเหตุและเหตุการณ์หลังเป็นผลเมื่อนำเหตุกับผลมาไว้ชิดกัน เช่นนี้ก็ทำให้อ่านสามารถมองเห็นกระแสการต่อเนื่องของเหตุการณ์ทั้งสองชัดเจนขึ้น

ดังนั้นการที่เรื่องราชาธิราชฉบับนี้กำหนดศักราชน้อยแห่ง จึงเป็นกลวิธีที่ตัดลักษณะที่รกรุงรังหรือนำรำคาญเกี่ยวกับตัวเลขออกไปแล้วเชื่อมโยงเหตุการณ์ให้ต่อเนื่องกันเพื่อทำให้อ่านไม่เกิดความเบื่อหน่าย และสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ในพงศาวดารได้มาก กลวิธีการเขียนพงศาวดารซึ่งไม่คำนึงถึงปีศักราชมากนัก แต่ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ที่เป็นเหตุและผลกัน อาจจะมีเกิดขึ้นเฉพาะกับพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชนี้ทั้งนี้เพราะเรื่องราชาธิราชเป็นพงศาวดารมอญที่นำมาแปลและเรียบเรียงให้คนไทยอ่าน ผู้เรียบเรียงมิได้นำพงศาวดารมอญทั้งหมดมาแปล หากแต่ได้คัดเลือกเฉพาะบางตอนมา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชตั้งข้อความซึ่งปรากฏในบานแผนก ฉบับตัวเขียนจึงกล่าวถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มอญระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-21 ระหว่างระยะเวลาดังกล่าวนี้ สมัยพระเจ้าราชาธิราชเป็นช่วงที่มีเหตุการณ์น่าสนใจเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษและสงครามระหว่างมอญกับพม่า ดังนั้นเรื่องราวในฉบับตัวเขียนนอกจากจะให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์แล้วยังมีเรื่องราวบางตอนที่ให้ความรู้ในทางกลยุทธ์และให้คติข้อคิดหลายประการซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำสงครามและการรับราชการ ตัวอย่างความรู้และข้อคิดเหล่านี้มีอยู่มากในตอนพระเจ้าราชาธิราช ดังนั้นฉบับตัวเขียนจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องราวและรายละเอียดของเหตุการณ์มากกว่าการให้รายละเอียดของปีศักราชที่เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น จึงปรากฏว่าเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าราชาธิราชในฉบับตัวเขียนมีศักราชอยู่น้อยแห่งและเหตุการณ์ต่าง ๆ

ค่อนข้างจะ เป็นเหตุ เป็นผลและต่อเนื่องกัน ลักษณะ เช่นนี้แตกต่างจากเนื้อเรื่องตอนอื่น ๆ เช่น ตอน ก่อนพระเจ้าราชาธิราชและตอนหลังพระเจ้าราชาธิราช เป็นต้น

2. เปรียบเทียบกับพงศาวดารฉบับหอแก้วและ Maniyadanabon **

เรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรียบเรียงจาก พงศาวดารมอญหลายฉบับ เรื่องราวส่วนใหญ่จะมีกล่าวไว้ในเอกสารของพม่า เช่น พงศาวดาร ฉบับหอแก้วและ Maniyadanabon ด้วย นอกจากประวัติของพระเจ้าราชาธิราชแล้วเอกสารของพม่าก็ยังมีเรื่องราวของนายทหารหรือขุนนางคนสำคัญ ๆ ของฝ่ายมอญ เช่น สมิงนครอินทร์ สมิงพระราม สมิงอังวะมังศรี เป็นต้น และยังกล่าวถึงบุคคลฝ่ายพม่าร่วมสมัยกับพระเจ้าราชาธิราช เช่น พระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มังรายกะยอจะวาและมังมหานรธา เป็นต้น จากการเปรียบเทียบเอกสารพม่า 2 ฉบับนี้กับฉบับตัวเขียนพบว่า เรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ คล้ายคลึงกันอาจเป็นเพราะเอกสารทั้ง 3 ฉบับ ต่างก็ใช้ข้อมูลจาก Razadarit Ayedawpon ของพระยาทะเล ความคล้ายคลึงจะเห็นได้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ในที่นี้หมายถึงพงศาวดารฉบับหอแก้วฉบับแปลเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. 2458 โดย หลวงประพันธ์พัฒนาการ ต้นฉบับเอกสารนี้อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ

** คือพงศาวดารภาษาพม่า บางครั้งเรียกว่า "Submissions of Minyaza or Precious Jewel Example" (Minyaza Shaukhtonhkaw Maniyadanabon Kyan) พงศาวดารฉบับนี้แต่งโดย Shin Sandalinka เมื่อ ค.ศ. 1781 ในรัชสมัยของพระเจ้า Singu ของพม่า โดยเรียบเรียงขึ้นจากพงศาวดารที่มีผู้แต่งไว้ก่อนแล้วหลายฉบับ มีจุดประสงค์ เพื่อให้ความรู้แก่ชนรุ่นหลัง Maniyadanapon ฉบับนี้แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย L.E. Bagshawe และพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1981 โดย Southeast Asia Program Cornell University, Ithaca, New York. (Shin Sandalinka 1981 : VIII)

ฉบับตัวเขียน	Maniyadanabon
<p>...พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเห็นราชบุตรทั้งสองแล้ว ตรัสว่าราชสมบัติแห่งเรานี้ข้างดี ม้าดี ทหารอันดี ควรแก่ลูกเรามังรายกะยอฉะวา แลคนศูรียงชะคนตรีผู้ขบร้าทั้งปวงควรแก่ ลูกเรามังสีสุ ครั้นเสด็จขึ้นแล้ว มังรายกะยอฉะวาก็เสด็จไปตำหนัก มังสูสีทรงพระวิตกโหมมนต์ด้วยคำพระบิดา จมน้ำพระเนตรตก มังมะหารราชาเห็นดังนั้น จึงหลบลอบใจว่าพระราชาบิดาตรัสดังนี้ พระองค์อย่าทรงวิตกเสียพระไทเลย สืบไปภายหน้าจะเป็นประโยชน์แก่พระ องค์อีก ด้วยพระเชษฐาของพระองค์ นั้นน้ำพระไทเปเหวกเพชรกล้าแข่งนัก แล้วพระราชบิดามาชูปด้วยน้ำเกลืออีก เหลกนั้นก็หัวน้กไป ราชสมบัติจะ ไต่แก่พระองค์เป็นมั่นคง</p> <p>(49 14 มัด 2)</p>	<p>....if it is a matter of the best elephants, the best horses, and the best officers, they all go with my eldest son kyawzwa If you want someone who has a good appearance, high ability, and talks well, but only knows about shields and defences, then my son Thihathu is your man. . . ราชโอรสสีสุหลบลอบใจกับคำกล่าวนี้ แต่ มังมะหารราชา (Manzirminyaza) หลบลอบใจว่า ..Son of my master, what I am going to say must be obliterated from your mind. If your royal father heats up your brother's mind with the fire which is called vanity, just as, when soup which heating on the fire is left until it becomes scorched and stinking, it is no good to eat, and like the saying about the distance between a yoke of bullocks, so your royal father will deal with your brother on account of his vanity and fulfill all your desires . (Maniyadanabon 1981 : 77)</p>

อย่างไรก็ตาม เอกสารทั้ง 3 ฉบับก็มีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันบ้างซึ่งมักได้แก่เรื่องราว ซึ่งแสดงถึงคุณสมบัติและความสามารถของบุคคลในประวัติศาสตร์ของฝ่ายมอญและฝ่ายพม่า ใน เรื่องราวตอนเดียวกัน เอกสารของฝ่ายพม่าและในฉบับตัวเขียนจะมีรายละเอียดของบทบาท บุคคลไม่เท่ากัน ฉบับตัวเขียนจะให้เรื่องราวและรายละเอียดด้านตัวของบุคคลฝ่ายมอญมากกว่าที่ ปรากฏในเอกสารของฝ่ายพม่าเช่น ตอนสมิงนครอินทร์ถูกจับนั้น ฉบับตัวเขียนบรรยายเหตุการณ์ ไว้ละเอียดกว่าพงศาวดารฉบับหอแก้วดังนี้

ราชาธิราช ฉบับตัวเขียน	พงศาวดารฉบับหอแก้ว
<p>... เรือพม่าทำเป็นเสียทีล่อให้สมิงนครอินทร์ ตามเข้าไปตรงจุดที่ทหารพม่าอื่น ๆ ดักอยู่ แล้วมังกะยอกก็เอาขอเหล็กสับเกี่ยวเอาเรือ สมิงนครอินทร์เข้าไป สมิงนครอินทร์เห็นดังนั้น ก็ปลาตใจ แล้วถือดาบสองมือโจนขึ้นบนลำ เรือรบ มังกะยอกไล่ฆ่าฟันพม่าในลำ เรือ นั้น ตายสิ้น ฝ่ายมังธนูเดช มังลักะยาก็เอาเรือ ฉะลากบาง ซึ่งคอยอยู่สองฟากนั้นออกกระหนาบ รุมกันเกยฉะลากบางสมิงนครอินทร์เข้าไว้ แล้ว จึงเอาขอเหล็กสับเอาพวกชักขึ้นริมฝั่ง ฝ่ายทัพ บกก็ลงช่วยฉะลากบางเข้าไปจนถึงหน้าค่าย มังรายกะยอกจะว่า พม่ากลุ่มรุมรบเจ้าสมิงนครอินทร์ คนเดียว เจ้าสมิงนครอินทร์ฆ่าพม่าล้มตายเป นอันมากจนมือซ้ายขวาคลายดาบมือออก เลื้อผ้าแลชุ่ม ไปด้วยโลหิต ฝ่ายพม่าจะเข้าจับเจ้าสมิงนครอินทร์ มิได้ ก็เอาไม้ค้อนไล่ตะคอกกันขวางถูกเป็นหลายที่ เจ้าสมิงณะครอินทร์ล้มลง พม่าก็กรูกันเข้าจับตัวได้ เอาไปถวายมังรายกะยอกจะว่า (49 15 มัค 3)</p>	<p>... เมื่อเรือสองลำได้ปะทะกันแล้ว เมื่อ ฝ่ายพม่าได้เอาโซ่จะล่ามเอาเรือฝ่ายมอญ ติดเข้าไว้กับเรือพม่า นั้น แลเรือทหาร ฝ่ายพม่าสี่ลำได้ล้อมเอาเรือทหารมอญ เข้าโจมตีโหมหักฟันแทงเอาพวกเรือฝ่ายมอญ โดยสามารถ แลพวกทหารมอญในเรือได้ ตกดน้ำตายเสียนั้น สมิงนครอินทร์ได้ต่อสู้ โดยเต็มกำลังหาได้หยุดหย่อนไม่ แลต้อง หอกซัดลงที่โคนขา มังรายกะยอกจะว่า ได้ ร้องตะโกนไปว่าอย่าให้ตาย (พงศาวดาร ฉบับหอแก้ว 2458 : 43)</p>

ในขณะที่เดียวกัน พงศาวดารฉบับหอแก้วและ Maniyadanabon จะกล่าวถึงลักษณะ และบทบาทของบุคคลฝ่ายพม่า เช่น พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและมังราย กะยอฉะวาในแง่ที่ตีกันว่าที่ปรากฏในฉบับตัวเขียน เช่น เรื่องราวของมังรายกะยอฉะวา แม้ว่า ในฉบับตัวเขียนและเอกสารพม่า 2 ฉบับจะกล่าวไว้คล้ายคลึงกัน แต่เอกสารของพม่าจะแสดง ถึงความเด็ดเดี่ยวกล้าหาญและความสามารถไว้มาก เช่น "มังรายกะยอฉะวากระโดดขึ้นบนช้าง เจ้าฟ้า (แสนหริ) โดยว่องไวแล้วฟันเจ้าฟ้ากับความอยู่ข้างตายเสีย" หรือ "มังรายกะยอฉะวานำ ทหารพม่า" สังหารฟาดฟันด้วยคมดาบเสียสิ้นถึงไม่เหลือवलังมาตพวทหารมอญซึ่งล้วนตายครั้งนี้ ก็ประหนึ่งฝนตก (พงศาวดารฉบับหอแก้ว 2458 : 26, 30)

จึงเห็นได้ว่าฉบับตัวเขียน พงศาวดารฉบับหอแก้วและ Maniyadanabon มีทัศนะ เข้าข้างบุคคลต่างฝ่ายกัน นอกจากนั้นเมื่อศึกษาบทบาทของทหารฝ่ายมอญบางคนในฉบับตัวเขียน ก็พบว่ามียุทธวิธีแตกต่างกันอยู่บ้างคือ เรื่องราวของสมิงพระราม และสมิงอังวะมังศรี ฉะวาฉบับตัวเขียนกล่าวว่า สมิงพระรามเป็นราชบุตรเขยเป็นแม่ทัพมอญซึ่งเก่งกล้าสามารถจนพระเจ้า ฝรั่งมังฆ้องขอดูตัว สมิงพระรามเข้าไปให้ดูตัวถึงภายในค่ายพม่าและได้โต้ตอบกับพระเจ้า ฝรั่งมังฆ้องด้วยความอาญาญ เจลียวฉลาด ต่อมาเขาถูกมังรายกะยอฉะวาจับได้เมื่อพระเจ้า ราชาราชทยอทัพจากแม่น้ำอะลอย ต่อมาเขาอาสาออกสู้รบกับกามะนิทหารเอกของจีน และ เอาชนะได้ทำให้พม่าปลอดภัยจากสงคราม เรื่องราวของสมิงพระรามดังกล่าวนี้มีกล่าวตรงกับ เอกสาร 2 ฉบับนี้บางประการคือ Maniyadanabon กล่าวว่า สมิงพระรามเป็นขุนนางซึ่ง เก่งกล้าสามารถคนหนึ่งของพระเจ้าราชาราช ต่อมาถูกจับได้แล้วได้เป็นตัวแทนของพม่าออก สู้รบกับทหารเอกของจีน เอกสารพม่าทั้งสองฉบับมิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ของตัวสมิงพระราม นอกจากนั้นพงศาวดารฉบับหอแก้วยังกล่าวว่า มังรายกะยอฉะวาได้ขอตัวทหารเอกของมอญ คนหนึ่งชื่อ สมิงอุบากองซึ่งเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าราชาราช ข้อความโต้ตอบในตอน ดังกล่าวนี้อาจคล้ายคลึงกับในฉบับตัวเขียนแต่เป็นเรื่องราวของต่างบุคคลกัน อีกตอนหนึ่งคือเรื่องราว ของสมิงอังวะมังศรี ฉะวาฉบับตัวเขียนกล่าวถึงวีรกรรมของสมิงอังวะมังศรีหลายตอน ตอนหนึ่ง กล่าวว่าสมิงอังวะมังศรีมีบทบาทสำคัญทำให้พระเจ้าราชาราชทยอทัพได้สำเร็จและเสียหยา เพียงเล็กน้อย การถอยทัพของฝ่ายมอญนี้ปรากฏเนื้อเรื่องในพงศาวดารฉบับหอแก้วเช่นกัน แต่ นายทหารที่มีบทบาทในการถอยทัพครั้งนี้มิใช่สมิงอังวะมังศรี แต่เป็นสมิงสามแผลก จึงเป็นไปได้ ว่าผู้เรียบเรียงได้รวมวีรกรรมของขุนนางคนอื่นของมอญในสมัยเดียวกันมาเป็นวีรกรรมของ ทหารเอกบางคน เช่น สมิงพระรามและสมิงอังวะมังศรี เพื่อสร้างลักษณะของขุนนางที่เป็นแบบฉบับ

และเพื่อให้จดจำได้ง่ายขอจัดความวุ่นวายสับสน เรื่อง ชื่อและบทบาท ดังนั้นขุนนางซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่แล้วจึงมีบทบาทเด่นชัดยิ่งขึ้นในฉบับตัวเขียน ลักษณะการรวมบทบาทมาไว้ที่ขุนนางบางคนของมอญนี้ก็เพื่อให้ขุนนาง เหล่านั้น เป็นแบบฉบับหรือตัวอย่างที่ดีแก่ข้าราชการบริหารในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นการนำอดีตคือพงศาวดารมอญมาเป็นประโยชน์แก่เมืองไทยในสมัยที่ก่อร่างสร้างตัวใหม่ๆ โดยที่เนื้อ เรื่องตอนพระเจ้าราชาธิราชจะเกี่ยวข้องกับสงคราม ๗ ส่วนใหญ่ บทบาทของทหาร เอกฝ่ายมอญจึงเกี่ยวข้องกับสงครามโดยที่มอญเป็นฝ่ายชนะพม่าหลายครั้ง เนื้อ เรื่องในตอนนี้อาจจะเป็นตัวอย่างของการรบและกลยุทธ์ในการเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม นอกจากนั้นฉบับตัวเขียนยังมี เรื่องราวอีกหลายตอนซึ่งแสดงถึงความกล้าหาญ เสียสละ ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบของนายทหารฝ่ายมอญซึ่งร่วมกันระดมสติปัญญา ความสามารถออกมาสู้และแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงอันตรายที่ตนจะได้รับ และทุกคนได้รับผลตอบแทนจากกษัตริย์ตามสติปัญญา ความสามารถและโดยการอาสา ฉบับตัวเขียนนี้สะท้อนให้เห็นถึงสติปัญญาและความสามารถของมนุษย์ที่มีคุณธรรมว่าสามารถที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งมวลลงได้ โดยไม่ต้องรอคอยอำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใด สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นำมาเป็นแบบอย่างการปฏิบัติแก่ขุนนางไทยได้

จากการศึกษาในบทนี้สรุปได้ว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แปลและเรียบเรียง เรื่องราชาธิราชขึ้นจาก เอกสารทางประวัติศาสตร์มอญอย่างน้อย 2 ฉบับ คือ Razadarit Ayedawpon และนิทานธรรมเจดีย์ ลักษณะของการแปลนั้นค่อนข้างดำ เนินตามต้นฉบับ เดิมภาษามอญ ฉบับตัวเขียนมีลักษณะ เป็นพงศาวดารที่จำกัดขอบเขตของเนื้อ เรื่องจาก เรื่องราวของกษัตริย์มอญระหว่างช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 และให้ความสำคัญและรายละเอียดแก่ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าราชาธิราชมากที่สุด รองลงมาคือสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์และพระเจ้าฟ้ารั่ว ฉบับตัวเขียนนี้มีเนื้อ เรื่องคล้ายคลึงกับ เอกสารทางประวัติศาสตร์มอญของชาว ยุโรปและของชาวพม่า แต่อย่างไรก็ตามลักษณะ และบทบาทของตัวบุคคลในเรื่องก็มีรายละเอียดบางประการแตกต่างจาก เอกสารของชาวพม่าอยู่บ้าง